

3. melléklet

**SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYE FEJLESZTÉSI
KONCEPCIÓJA, STRATÉGIAI ÉS OPERATÍV PROGRAMJA, 2006**

**Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
komplex társadalmi-gazdasági helyzetelemzése, 2006**

Nyíregyháza, 2006. június

TARTALOM

1. Általános jellemzők	4
1.1. Geopolitikai helyzet, településszerkezet.....	4
1.2. Területfejlesztési intézményrendszer.....	5
2. Humán szféra	6
2.1. Demográfiai jellemzők	6
2.2. Oktatás	7
2.2.1. Óvodai nevelés	7
2.2.2. Általános iskolai nevelés-oktatás.....	8
2.2.3. Középfokú oktatási intézmények – felnőttképzés	9
2.2.4. Felsőoktatás	11
2.3. Kultúra, művelődés.....	12
2.3.1. Közművelődés	12
2.3.2. Színházak, mozik	12
2.3.3. Közgyűjtemények, könyvtárak, múzeumok.....	13
2.4. Egészségügy	14
2.4.1. A lakosság egészségi állapota	14
2.4.2. Egészségügyi kapacitások	16
2.5. Szociális szféra	18
2.5.1. Szociális helyzet	18
2.5.2. Szociális intézményrendszer	18
2.5.3. Gyermekvédelmi ellátások	20
3. Gazdaság, gazdasági infrastruktúra	21
3.1. Gazdasági fejlettség, gazdasági szerkezet.....	21
3.1.1. GDP.....	21
3.1.2. A vállalkozások helyzete.....	21
3.1.3. Foglalkoztatottság, munkanélküliség.....	23
3.1.4. Beruházások, befektetések	25
3.1.5. Mezőgazdaság, halászat, erdőgazdálkodás	26
3.1.6. Turizmus.....	29
3.2. Gazdasági infrastruktúra	30
3.2.1. Ipari parkok, inkubátorházak, spin-off szervezetek.....	30
3.2.2. Logisztikai tevékenység	32
3.2.3. Pénzügyi szolgáltatások.....	33
3.2.4. Információtechnológia	34
3.2.5. K+F, innováció	35
4. Közlekedés	37
4.1. Közúti közlekedés.....	37
4.1.1. Országos és önkormányzati közutak, hidak	37
4.1.2. Az országos közutak útkategóriák szerinti megoszlása	38
4.1.3. Kerékpárút-hálózat.....	38
4.1.4. Közúti határátkelőhelyek.....	38
4.1.5. Közhasznú autóbusz közlekedés.....	39
4.1.6. Kompok, révek	39

4.2. Vasúti hálózat	39
4.3. Vízi közlekedés	40
4.4. Légi közlekedés	41
5. Környezet- és természetvédelem, energiagazdálkodás.....	41
5.1. Vízügy.....	41
5.1.1. Vízkészlet-gazdálkodás.....	41
5.1.2. Árvízvédelem.....	42
5.1.3. Belvízvédelem, vízrendezés	42
5.1.4. Folyószabályozás	42
5.2. Környezetvédelem	43
5.2.1. Levegőtisztaság-védelem	43
5.2.2. Zaj- és rezgésvédelem.....	43
5.2.3. A víz védelme	43
5.2.4. Hulladékgazdálkodás	44
5.3. Természetvédelem	45
5.4. Energiagazdálkodás	45
5.4.1. Fosszilis energiahordozók	46
5.4.2. Megújuló energiaforrások	47

1. Általános jellemzők

1.1. Geopolitikai helyzet, településszerkezet

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye az ország északkeleti részén fekszik, az Alföld részeként alapvetően síkvidéki jellegű. Három jól elkülönülő tájegysége a Nyírség, a Szatmári síkság és a Rétköz.

Speciális geopolitikai helyzetét egyfelől periférikus elhelyezkedése, másrészt **keleti határmentisége** determinálja: Romániával, Ukrajnával és Szlovákiával határos. Az országon belül Borsod-Abaúj-Zemplén és Hajdú-Bihar megye határolja. A megye Hajdú-Bihar és Jász-Nagykun-Szolnok megyével közösen alkotja az Észak-alföldi régiót, emellett tagja az Északkelet-Magyarországi Térségi Fejlesztési Tanácsnak, a Magyar-Román-Ukrán Interrégióknak, valamint a Kárpátok Eurorégióknak is.

A megyei lakónépesség száma 2005. év elején 582 ezer főt tett ki, amely alapján – Pest és Borsod-Abaúj-Zemplén után – **az ország harmadik legnépesebb megyéje** – itt él a lakosság 5,8%-a. Területe 5.937 km² (az ország területének 6,4%-a, az ötödik legkiterjedtebb megye). Az Észak-alföldi régió területének közel 34, lakosságának 38%-át adja.

A megye területét **több folyó, illetőleg csatorna-rendszer** teszi változatossá. A folyók közül meghatározó szerepe van a Tiszának, amely mintegy 250 km-es hosszban, részben a megye északi - észak-nyugati határát jelöli ki, részben a másik legnagyobb folyóval, a Szamossal a megye közel egynegyedét választja le.

A városi jogállással rendelkező településeket alapul véve az Észak-Alföld Magyarország egyik legvárosodottabb régiója: 2005-ben az országos 9,2%-kal szemben településeinek 16,2%-a város (ez összesen 63 várost jelent). A 2005. január 1-jei lakónépességgel számolva az országos 66,1%-os értékkel szemben a régiós lakosság 63,1%-a élt városokban, a 2005-ben várossá nyilvánított településeket is figyelembe véve pedig az arány 64,4%. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 2004-ben a városi népesség 45,6%-ot tett ki, ennek több, mint negytedede a megyeszékhelyre koncentrált.

A 2004. évi közigazgatási besorolás szerint a 229 megyebeli település közül 20 volt város – 2005 év végére a városok száma 24-re emelkedett. A városok között jelentősen felülreprezentáltak a városhierarchia alsó fokain álló, méret és gazdasági teljesítőképesség szerint kevésbé erős települések.

A **településszerkezet** a megyén belül igen differenciált:

- Nyíregyháza, a megyeszékhely több mint 116 ezer lakosával országosan is kiemelkedő város, jelentősége a megyére meghatározó;
- a további városok közül egyik népessége sem haladja meg a 20 ezer főt; legnagyobb Mátészalka és Kisvárda (18-18 ezer), Újfehértó, Nyírbátor és Tiszavasvári (13-14 ezer fő), valamint Nagykálló (10 ezer fő); a többi város népessége 10 ezer alatti, sőt a legkisebb Máriapócsé alig több, mint kétezer;
- a megye keleti és délkeleti részén túlnyomóan apró települések találhatók, ezt kivéve a nagyközségi rendszer a jellemző;
- a kistelepülések számosságát jelzi, hogy 64 községben a lélekszám 1000 alatti, 55-ben 1000 és 1999 közötti, 57-ben pedig 2000 és 4999 között alakul;

- a megyében egyedülállóak a „bokor” rendszerű letelepedések, amelyek a településközponttól távolabb, mezőgazdasági területtel elhatárolva jöttek létre, sajátosan eltérő lélekszámmal.

1.2. Területfejlesztési intézményrendszer

A megyében a fejlesztések koordinálására kialakított szervezetek rendelkezésre állnak. 1994-ben jött létre – kísérleti jelleggel, akárcsak Borsod-Abaúj-Zemplén megyében – **megyei területfejlesztési tanács**, illetve **ügynökség**; ezek a szervezetek az 1996. évi XXI. Törvénynek megfelelően jelenleg is működnek.

A megyében 11 NUTS4 szintű **kistérség** került kialakításra. A kistérség olyan, földrajzilag összefüggő települések együttese, amelyek között többfélék (pl. munka, lakóhely, alap- és középfokú ellátási – pl. egészségügyi, oktatási – kereskedelmi jellegűek) a kapcsolatok. A tapasztalatok szerint ezek a kapcsolatok ma még sok helyen hiányosak, illetve esetenként körzeten kívüliek.

A 11 kistérség közül 10 (kivétel a Nyíregyházai) a területfejlesztés szempontjából kedvezményezett, amelyek közül 8 (Baktalórántházai, Csengeri, Fehérgyarmati, Ibrány-Nagyhalászi, Mátészalkai, Nagykállói, Nyírbátori, Vásárosnaményi) a leghátrányosabb helyzetű kistérségek közé tartozik. Valamennyi kistérségben működik többcélú kistérségi társulás, s több helyen fennmaradtak az önkéntes kistérségi társulások is.

Pozitívként könyvelhető el, hogy több helyen megindult az önszerveződés a civil szervezetek, teleházak, egyéb szakmai szervezetek vonatkozásában, s az utóbbi másfél évtized alatt számottevő pályázat-készítési és projekt-megvalósítási tapasztalat jött létre (meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy ezen ismeretek terén is vannak még hiányosságok). Több éves tapasztalattal rendelkező gazdaságfejlesztő szervezetek működnek a megyében – ezek működése azonban a központi koordinátlanság és a finanszírozási problémák miatt nem elég hatékony.

A fejlesztések előkészítésének és megvalósításának egyik legfőbb gátja mind az önkormányzatok, mind az egyéb – nonprofit és profitorientált – szervezetek esetében a saját erő hiánya, illetve szűkössége. A sikeres fejlesztéseket emellett több esetben az érintettek közti összefogás, a partneri együttműködés hiánya, valamint az adminisztrációs-jogi háttér problémái (pl. a településrendezési tervek hiánya, túlzottan bürokratikus és/vagy központosított pályázati, döntési rendszer) gátolják. A határon átnyúló kapcsolatok túlnyomórészt a lakossági – sokszor „fekete” gazdaságra irányulnak, s az intézményesült programok megvalósulásának egyik fő akadály a bürokrácia, illetve a túlzott centralizáció.

2. Humán szféra

2.1. Demográfiai jellemzők

A **lakosság száma** 2001 és 2005 között csökkent, ennek mértéke azonban kisebb volt, mint az országos átlag, ami mögött alapvetően a természetes népesedési folyamatok állnak. A **természetes népesedési folyamatokat** tekintve mennyiségi szempontból a legjobb helyzetben Szabolcs-Szatmár-Bereg megye van: a népességcsökkenés mértéke itt volt a legkisebb, emellett 2004-ben a megyék rangsorában a születési arányszámot tekintve az első helyen állt (Hajdú-Bihar megye a 3. volt), míg a 10 ezer lakosra jutó halálozási arányszám az országos átlagnál alacsonyabb.

Lényegesen rosszabb a helyzet a **migrációs folyamatok** tekintetében: az elvándorlás mértékében Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét hosszú ideje csak Borsod-Abaúj-Zemplén megye tudja megelőzni. A munkalehetőségek – különösen a magas képzettséget igénylő versenyképes fizetést nyújtó állások – hiánya és az alacsonyabb életszínvonal miatt a megyei elvándorlási egyenleg hagyományosan negatív. A helyzetet súlyosbítja, hogy döntően a diplomás, illetve szakképzett fiatalok mennek el.

A **megyén belüli** folyamatokat vizsgálva megállapítható, hogy a legkisebb lakosságszámcsökkenést felmutató települések jelentős része a Nyíregyházi, a Baktalórántházi és az Ibrány-Nagyhalászi térségben található, míg a legnagyobb veszteséget a periférikus, rossz megközelíthetőségű területek szenvedték (Csengeri, Mátészalkai, Fehérgyarmati, Vásárosnaményi kistérségek) – ugyancsak átlag fölötti volt 2001 és 2004 között a népességcsökkenés Tiszavasvári térségében.

Az Észak-alföldi régió **az ország legfiatalabb korösszetételű térségnek** számít: mind 2001-ben, mind pedig 2005-ben az öregedési index itt volt a legalacsonyabb. A régión belül a legjobb helyzetben Szabolcs-Szatmár-Bereg megye van, amelynek az öregedési indexe – az országban egyedülként – még 2005-ben is kisebb volt egynél.

Részben a fiatal felnőtt lakosság elköltözésével, részben a megyében az országos átlagnál magasabb roma népesség-aránnyal összefüggésben sajátos a népesség korcsoportos megoszlása: az országban itt a legmagasabb a gyermekkorúak aránya. A legfeljebb 14 évesek a lakosság 19,1%-át teszik ki (az országos átlag 15,6%, a régiós 17,8%), míg a legalább 65 éveseké 13,3% – ez viszont a megyék sorában Pest megye után a legalacsonyabb (országos: 15,6%, régiós: 14,4%). Mindez azt is jelenti, hogy ebben a megyében a fiatalokkal való foglalkozás, az oktatás, illetve a képzett fiatal szakemberek megtartása kiemelt fontosságú kérdés.

Megyén belül az időskorúak aránya átlag fölötti a Csengeri, a Fehérgyarmati, a Tiszavasvári és a Vásárosnaményi kistérségekben.

Elgondolkodtató – s egyben a lakosság egészségi állapotára is utaló – tény ugyanakkor, hogy bár az idős korú népesség aránya Szabolcs-Szatmár-Beregben a legkisebb, az ezer lakosra jutó halálozások száma a megyék sorában nem a legalacsonyabb. Ezt erősíti meg egyébként a születéskor várható élettartam alakulása is: a megyebeli férfiaknál 66,44 év (országosan a legalacsonyabb – az országos átlag 68,59 év, a régiós 67,72), a nőknél pedig 76,19 év (országosan a 17. – az országos átlag 76,91 év, a régiós 76,62).

2.2. Oktatás

A megyei oktatási rendszer szervezettsége, illetve színvonala a verbális tudás átadását tekintve a szakemberek megítélése szerint jónak, tartalmában javulónak tekinthető, az oktatásban résztvevő humán erőforrás innovációs készsége – ami az új módszerek alkalmazásában, illetve az új lehetőségek feltárásában mutatkozik meg – ugyancsak javuló tendenciát mutat (erre utal az eredményes pályázatok viszonylag nagy száma). Ugyanakkor számos gyengeség is megfogalmazható a teljes rendszerre vonatkozóan: szűk körű a kompetenciaalapú oktatási programok, módszerek alkalmazása, az intézményekben a pályáorientáció nem megfelelő, hiányos a tanulók nyomon követésen nem megfelelő az oktatás költséghatékonysága.

Általános gond, hogy a hátrányos helyzetű gyerekek továbbtanulási esélye – különösen a legalább érettségit adó intézménytípusok esetén – alacsony, s körükben jelentős lemorzsolódás aránya (főként a szakiskolákban).

A helyzetet nehezíti, hogy nincsenek kellően megalapozott információk a közép- és hosszú távú munkaerő-piaci képzésekről, ami megmutatkozik a képzés szakmastruktúrája és a munkaerő-piaci igények közti eltérésekben (összefüggésben azzal is, hogy sem országos, sem régiós vagy megyei szinten nem készült humán erőforrás térkép).

A fentiek alapján nem meglepő, hogy bár a lakosság iskolai végzettsége az 1980-as évek óta folyamatosan javult, a 2001. évi népszámlálás adatai szerint **Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakosságának képzettségi színvonala továbbra sem éri el az országos átlagot**. A legalább középiskolai érettségivel rendelkezők aránya a megfelelő korcsoporton belül több mint tíz százalékponttal alacsonyabb az országos mutatónál, a főiskolai, egyetemi végzettségűek aránya pedig kevesebb, mint az országos átlag kétharmada. A megyében a legalább 10 évesek 1,2%-a az általános iskola első osztályát sem végezte el (az országos átlag 0,7%, a régiós 1,0%), a 18 éves és idősebb korcsoport 28,3%-a rendelkezik érettségivel (országosan 38,2%, régiósan 30,9%), a 24 évesnél idősebbek közül pedig csupán 8,3% diplomás (szemben az országos 12,6 és régiós 9,4%-kal). Ha az elemzést leszűkítjük a foglalkoztatottakra, láthatjuk, hogy képzettségi színvonaluk meghaladja ugyan a teljes népességét, de az országos szintet továbbra sem éri el.

A megyei lakosság átlagosan 8,79 iskolai osztály (évfolyam) végzettségű, s ez a mutató a legjobb a Nyíregyházi térségben (9,90), míg a többi térségben a 8,20 (Ibrány-Nagyhalász) és a 8,71 (Kisvárdai) értékek között mozog.

Az **idegen nyelv ismerete** továbbra is alacsonyabb mind a regionális, mind az országos szintnél – különösen szembetűnő a lemaradás az EU-s nyelvek tekintetében, míg – összefüggésben a megye nemzetiségi és etnikai összetételével, illetve határmenti helyzetével – magasabb a cigányul, szlovákul, románul vagy oroszul beszélők aránya. (Az eszperantó nyelv egy sajátos helyzetet tükröz: a nyíregyházi felsőoktatásban tanulók egy meghatározott része ezt a nyelvet választja diplomája megszerzéséhez.)

2.2.1. Óvodai nevelés

Az oktatási intézmények kiépítettsége szorosan összefügg a települések népességszámával, mivel a működtetés fajlagos költségei megfelelő tanuló létszám hiánya esetén magasabbak, így az alapfeladatok ellátását körzetesítéssel oldják meg.

A megye óvodai ellátottsága hosszabb ideje **viszonylag kedvezőnek** minősíthető. A megye 229 településének óvodai ellátását a 2004/2005. tanévben 223 intézmény 298 feleletellátási helye biztosította. Önálló óvodai intézményként 122 intézmény, iskolával közös igazgatású közoktatási intézményként, ÁMK-ként 99, szakszolgálati feladatokat ellátó intézménnyel közös igazgatás alatt 2 intézmény működik. Az óvodai ellátásban továbbra is meghatározó az önkormányzati szerepvállalás, mindössze 5 feleletellátási hely működik egyházi, alapítványi, magán fenntartásban, 226 gyermek számára nyújtva ellátást. A 298 feleletellátási helyen 910 óvodai csoport működik átlagosan 25 gyermekkel. A csoportok száma a 2000/2001. tanévhez viszonyítva négyvel nőtt, míg a 23.700 fős óvodában ellátott gyermeklétszám (1.100 fővel) 22.603 főre csökkent. Az egy óvodai csoportra jutó gyermeklétszám országos viszonylatban még ma is Sz.-Sz.-B. megyében a legmagasabb.

Kedvező, hogy az iskolába lépő gyermekek 96%-a (7.187 fő) az óvodában készül fel az iskolai életmódra. Ugyanakkor elgondolkodtató, hogy 1,1%-uk (83 fő) semmilyen felkészítésben nem részesül és a viszonylag kedvező férőhely-ellátottság ellenére még mindig 217 fő felkészülését biztosítják előkészítő, átmeneti osztályban. A kedvező óvodai lefedettséget jelzi, hogy a 22.603 óvodába járó gyermekből mindössze 699 fő (2,7%) számára nem elérhető lakóhelyén az óvodai ellátás.

Némi ingadozással mérsékelten, 1.826 főről 1.836 főre emelkedett az óvodapedagógusok száma, 13,0 főről 12,3 főre csökkent az egy pedagógusra jutó gyermeklétszám. A csökkenés ellenére is országosan itt legmagasabb ez az átlag (az ország érték 10,6 fő, a régiós pedig 11,5). Öröndetes, hogy jelentősen növekedett a képesítettség, a képesítés nélküliek aránya (18 fő) nem éri el az 1%-ot sem.

Ugyanakkor **alacsony a speciálpedagógiai képesítéssel rendelkezők aránya** annak ellenére, hogy a sajátos nevelési igényű (134 fő), a tanulási, magatartási, beilleszkedési nehézséggel küzdő (288 fő) gyermekek száma növekvő, a hátrányos helyzetű gyermekek száma (6.748 fő) tartósan magas, és a csökkenő gyermeklétszámon belül növekvő a hátrányos helyzetű rétegen belüli cigány etnikumhoz tartozó gyermekek száma. Mindezek a személyi feltételek folyamatos fejlesztésének szükségességét támasztják alá.

A leghátrányosabb kistérségekben található a megye óvodai férőhelyeinek fele. Az óvodáskorúaknak és az óvodába beírt gyermekeknek is mintegy fele él e térségekben, ami összességében a megyei átlaghoz hasonló kínálatot és kihasználtságot jelez, jelentős kistérségi különbségek mellett. A leghátrányosabb kistérségek közül a Baktalórántházai, az Ibrány-Nagyhalászi, a Nagykállói és a Nyírbátori kistérségekben jelentkezik zsúfoltság az óvodákban. Szintén kevesebb a férőhely, mint a beiratkozott gyermekek száma a Tiszavasvári kistérségben.

2.2.2. Általános iskolai nevelés-oktatás

Ezer lakosra Magyarországon 88 általános iskolás jut, az Észak-alföldi régióban 101, Szabolcs-Szatmár-Beregen pedig 108 (a megyék között a legtöbb). Megyén belül kiugróan magas a tanulók száma a Kisvárdai, valamint a Nyírbátori kistérségekben (120, ill. 119 ezrelék).

A megyében általános iskolai ellátást 233 intézmény 254 feleletellátási helyén biztosítanak. Az ellátás terén – az óvodai ellátáshoz hasonlóan – változatlanul **meghatározó az önkormányzati feleletellátás**. Alapítványi, magán és egyházi intézmények mindössze 10 feleletellátási helyen 2001 tanuló számára biztosítják a nevelés-oktatás feltételeit.

A 233 intézmény közül tiszta profilú általános iskolaként működik 85, ÁMK-ként 7, egyéb közoktatási feladatot (alapfokú művészetoktatás, kollégium, gimnázium, szakiskola, pedagógiai szakszolgáltatás, óvoda stb.) is ellátó intézményként 141. A korábbi évekhez viszonyítva a közös igazgatású közoktatási intézmények száma elsődlegesen az alapfokú művészetoktatási feladatok ellátása miatt növekedett meg. A 2000/2001. tanévi 66.870 fős tanulólétszám igen jelentősen (3.964 fővel) a 2004/2005. tanévre 62.906 főre, a tanulócsoportok száma 3.320-ról (93-mal) 3.227-re csökkent. Ugyanezen időszakban a pedagóguslétszám 60-nal nőtt. Az előbbieket miatt az egy osztályra jutó tanulói létszám 20,0-ról 19,5-re, az egy pedagógusra jutó gyermeklétszám pedig 11,4-ről 10,7-re csökkent. A más településről bejárók száma 5.431 fő, ebből az 1-4. évfolyamra járóké 2.324 fő.

Az általános iskolai feladatok ellátásához 3.015 osztályterem, 699 szaktanterem, 197 tornaterem, 86 tornaszoba áll rendelkezésre. Még mindig számottevő (mintegy 100-150) a szükségtantermek száma. Az iskolák közel 40%-a szorul felújításra, komfortizálásra. A komfortizálás keretében kellene biztosítani a hiányzó szertárakat, a speciális foglalkozásokhoz szükséges helyiség-feltételeket, a hiányzó könyvtárakat, a megfelelő szabadidős tereket.

Az iskolák eszközellátottságában a kötelező eszközbeszerzési program pozitív változásokat hozott. Jelentős előrelépés történt az infokommunikációs eszközellátás terén is, ám a géppark megújítása, bővítése, a belső hálózatépítés és a biztonságos internet-kapcsolat megteremtése továbbra is fontos feladat.

Az általános iskolai feladatellátásba egyre jobban beépülnek a sajátos nevelési igényű tanulók ellátásával kapcsolatos teendők. A 2003/2004. tanévben 1.348 sajátos nevelési szükségletű és 1.623 tanulási, magatartási, beilleszkedési nehézséggel küzdő tanuló ellátását biztosították. Rendkívül magas (23.614) a hátrányos helyzetű tanulók száma. Egyrészt hiányosak az ellátásukhoz szükséges tárgyi feltételek, de az igazi hiány a sajátos nevelési szükségletű tanulók ellátásához szükséges speciális szakismerettel rendelkező pedagógusok körében tapasztalható. Sok helyen hiányzik a megfelelő adminisztratív létszám, a könyvtáros és szabadidő szervező is. Az ilyen felkészültségű pedagógusok biztosítása sürgető feladat.

Kistérségi, illetve mikrokörzeti összefogást igényel a kis létszámú iskolák működtetésének kérdése. Jelenleg 41 település általános iskolájában a tanulók száma 100 fő alatti, s 42-ben 100 és 150 közötti.

2.2.3. Középfokú oktatási intézmények – felnőttképzés

Az eltelt évek alatt valamennyi szakmai törvény többször módosult, mely maga után vonta az iskolai alapidokumentumok átdolgozását, az iskola életének, pedagógiai munkájának átszervezését. A megyében a közoktatási törvény hatálya alá eső közoktatás-szolgáltatás megszervezésének módjai jelentősen megváltoztak az utóbbi időszakban. Jelentősen nőtt a középfokú oktatásban résztvevő tanulók száma. Ezek belső arányait vizsgálva megállapítható, hogy a növekedés egyik iránya a felnőttoktatás tagozatán jelentkezik. A létszámnövekedés másik területe az érettségire épülő szakképzés, mely nemcsak tanulói létszámában, de az oktatott OKJ szakmák számában is jelentős növekedést eredményezett.

A **nappali tagozatos képzés** 9. évfolyamára belépő, a 8. évfolyamot az adott tanévben befejező tanulók száma viszont évről évre kevesebb. A nappali tagozat 9-12. évfolyamán folyamatos tanulói létszámcsökkenés tapasztalható, elsősorban az önkormányzatok által fenntartott intézményekben. Ezzel magyarázható, hogy az utóbbi években megteremtődött és rendelkezésre álló középfokú intézményi férőhely kapacitás megfelelő kihasználtsága több iskola esetében veszélybe került, illetve negatív folyamatokat indított el, ami esetenként a helyi önkormányzatokat mint fenntartókat iskolák bezárására, a tanulócsoporthoz számának csökkentésére kényszerítette.

Míg az önkormányzatok által fenntartott középfokú nevelési-oktatási intézményekben egy mérsékelt tanulói létszámcsökkenést tapasztalunk, addig 2001-től napjainkig egyre bővül a magániskolai férőhely és képzési kínálat, illetve tanulói létszám, döntően a felnőttoktatás és az érettségire épülő OKJ képzés területén.

A **középiszkolai kollégiumok** egyre csökkenő diáklétszámmal, változó kihasználtsággal működnek. Ennek okai az alábbiak:

- A tömegközlekedés javulásával (speciális járatok indításával) a napi bejárás biztosított lett a diákok egy jelentős részének.
- A kollégiumok feltételrendszere döntő többségében nem tudja az otthoni komfortot biztosítani.
- A diákok egyre kevésbé viselik el a kötöttségeket.
- A szülők egy része nem tudja anyagilag felvállalni a kollégiumi lakhatással járó költségeket.
- A helyi, közelebb lévő oktatási intézmények megerősödtek.

A középiszkolai tanulók ezer lakosra jutó száma (melyek az intézmény székhelye szerintiek) egy-egy térség középiszkoláinak méretét, valamint vonzerejét mutatják. (Az ezer lakosra jutó nappali tagozatos középiszkolások száma országosan 43, az Észak-alföldi régióban 42, Szabolcs-Szatmár-Beregben 40.) A megyeszékhely vonzereje igen jelentős, a megye középiszkoláinak fele található itt. A többi kistérség közül az ezer lakosra jutó középiszkolai tanulók száma – a megyeszékhelytől való jelentős távolság, a periférikus fekvés miatt – különösen magas a Mátészalkai és a Kisvárdai kistérségben, emellett Nagykállóban emelhető ki.

A **szakiskolai képzésben** résztvevők száma az utóbbi másfél évtizedben folyamatosan csökken, jelenleg mintegy 8,6 ezer diák folytat ilyen tanulmányokat. Jellemző ugyanakkor, hogy a speciális szakiskolai tanulók száma és aránya emelkedő tendenciájú. A tapasztalatok szerint a szakiskolákban jelentős az iskolai lemorzsolódás aránya, összefüggésben részben az ide kerülő diákok alacsony felkészültségével, részben körükben a hátrányos helyzetűek nagyobb arányával.

Ma már az oktatási intézmények szinte mindegyike rendelkezik informatikai szaktantermekkel, multimédiás eszközcsomagokkal és az internetezési lehetőség általános. A gondot sokkal inkább a gépek minősége, amortizációja, minőségi cseréje okozza.

A megyében évente átlagosan 8 ezer fő vesz részt a **felnőttképzésben**. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 2006. áprilisában 193 szervezet regisztráltatta magát felnőttképzési tevékenységre és valamennyi kistérségben található ilyen szervezet. E szervezetek közel 60%-a gazdasági szervezeti formában végzi a felnőttek oktatását. Itt is érvényesül Nyíregyháza dominanciája, mivel a szervezetek 63%-a a megyeszékhelyen működik. Ezen kívül jelentős számban vannak a Kisvárdai (16 db) és a Mátészalkai kistérségben (11 db). A felnőttképzés a megrendelői igényekhez való alkalmazkodás tekintetében rugalmasnak tekinthető, ugyanakkor csak néhány középfokú intézmény nyitott a felnőttképzés felé.

2.2.4. Felsőoktatás

Az Észak-alföldi régió felsőoktatási intézményhálózata történelmileg alakult ki, benne országos egyedi képzést nyújtó intézmények is megtalálhatóak (Debreceni Egyetem, Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Szolnoki Főiskola, Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Kar, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Bólyai János Katonai Műszaki Főiskola Szolnoki Intézete, Nyíregyházi Főiskola, Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola).

Debrecen nemcsak a régió, hanem az ország egyik meghatározó és gyorsan fejlődő egyetemi központja. A főiskolai képzés egyik regionális központja **Nyíregyháza**, amelynek **tanárképző, gazdálkodási, mezőgazdasági, gépész, hittudományi és egészségügyi** szakjai legerősebben saját megyéjét, illetve a szomszédos borsodi és hajdúsági térségeket fiataljait vonzzák.

Az Észak-alföldi régió felsőoktatási intézményeiben a hallgatói létszám alakulását tekintve az országoshoz hasonló tendenciák figyelhetők meg: az 1990/91-es tanév 12.819 fős hallgatói létszámával szemben a 2004/2005-ös tanévben már 47.038 fő tanult a felsőoktatási intézményekben. A fajlagos mutatókat tekintve országos viszonylatban a régió helyzete közepesnek tekinthető. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az ezer lakosra jutó hallgatók száma az országos átlagnak 73%-a (a nappali szakosokat tekintve 75%-a), azonban az ezer lakosra jutó oktatók száma az országos átlagnak a 40%-át sem éri el.

A hallgatói létszámokat tekintve Hajdú-Bihar megye az elmúlt 15 évben elvesztette egyeduralkodó szerepét és főleg **Szabolcs-Szatmár-Bereg megye** előretörése tekinthető igen dinamikusnak. A folyamat mögött alapvetően az áll, hogy mind Jász-Nagykun-Szolnok, mind Szabolcs-Szatmár-Bereg megye felsőoktatási intézményei igen nagy figyelmet fordítottak a nappali képzésen kívüli oktatási formákra (Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében például több, mint 11-szeres növekedés figyelhető meg), s ennek következtében az ilyen képzésen résztvevők száma a 2004/2005-ös tanévben már mind a két megyében meghaladta a nappali képzésben résztvevőket.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az egyetemi, főiskolai szintű képzésben résztvevő hallgatók száma 15 év alatt majdnem ötszörösére nőtt, így 2004-ben 15,8 ezer fő vett részt a felsőoktatás valamely területén. A hallgatók száma a 2000/2001-es és a 2004/2005-ös tanév között az oktatás majdnem minden területén megduplázódott az arányok változása nélkül. A legtöbben a főiskolai szintű oktatásban vesznek részt (15.692 fő), ezt a szakirányú továbbképzés követi (268 fő), s legkevesebben (151 fő) egyetemi szintű oktatásban részesülnek. Meg kell említeni még az akkreditált iskolai rendszerű szakképzést, ahol 208 fő oktatását látták el a 2004/2005-ös tanévben. Doktori (PhD, DLA) képzés a megyében nem folyik.

A tudományos utánpótlás biztosításának záloga lehet, hogy Magyarországon a legtöbb tudományágban (20 doktori iskolában 23 tudományág) a Debreceni Egyetem folytat doktori (PhD) képzést. A teljesítmény és minőségi mutatók alapján az egyetemek között felosztott állami ösztöndíjas PhD hallgatói helyek számának vonatkozásában az ELTE mögött a Debreceni Egyetem a második az intézmények rangsorában.

Az Észak-alföldi régió felsőoktatásával kapcsolatban ugyanakkor bizonyos problémákat is meg lehet említeni. Egyrészt a régió felsőoktatási potenciáljának szűk keresztmetszete a műszaki felsőoktatás, ami előbb-utóbb a gazdaságfejlődés gátjává válhat. Másrészt a régió felsőfokú oktatási intézményeiben végzett szakemberek gyakran nem maradnak a régióban, illetve a megyében. Ennek elsősorban az ország más részein elérhető magasabb keresetek, a jóléti infrastruktúra alacsonyabb regionális színvonala és a régióban lévő munkahelyek alacsony száma az oka.

2.3. Kultúra, művelődés

A kulturális helyzetre kihatással van a megyei lakosság átlagosnál alacsonyabb iskolázottsági szintje, a szűk munkaerő-piaci kereslet, a települések oktatási-kulturális intézményeinek megléte és az ott folyó szolgáltatások színvonala éppúgy, mint a kisebbségi léthez tartozásból eredő általános helyzetek, a jellemzően kedvezőtlenebb szociális körülmények.

A közművelődés terén általános problémaként fogalmazható meg az intézmények állapota, a humán és a tárgyi erőforrások hiányossága, összefüggésben a fenntartói gondolkodásban érvényesülő „maradék elv” érvényesülésével is. Bár már megindult az önszerveződés, viszonylag még kevés kulturális civil szervezet működik a megyében(s azok is főként csak a nagyobb településeken) – ennek okát a szakemberek a közösségi lét hiányában látják.

2.3.1. Közművelődés

A megyében 196 közművelődési intézmény található összesen 192 településen. Az intézménnyel bíró települések 30%-ában ugyanakkor nem biztosítottak a működés alapfeltételei. A települések 40%-ában megoldatlan a közösségi művelődés szervezett formája. További gondot jelent, hogy az intézmények 50%-ának nincs kinevezett vezetője.

A közművelődési tevékenységek sorában elsőként kell említeni az alkotó-művelődő közösségeket. 2000-hez viszonyítva jelentősen növekedett mind a közösségek, mind a tagok száma és munkájuk színvonala is. Bár sok színvonalas művészeti csoport, amatőr művészeti közösség működik, s számos neves képző- és iparművész alkot a megyében, munkájuk fenntartása nehéz, kevés megbízás, felkérés, pályázati lehetőség van számukra.

A megyében kb. 30 településen van teleház, jelentős részük művelődési otthoni funkciót is átvállal, illetve olyan helyen működik, ahol nincs más közösségi intézmény.

A Megyei Pedagógiai, Közművelődési és Képzési Intézet látja el a megyei közművelődési tanácsadás és szolgáltatás feladatait.

2.3.2. Színházak, mozik

A megyében egy önálló társulattal bíró, **egytagozatú színház**, Móricz Zsigmond Színház működik; épületének teljes átépítésére 2003-ban került sor. Az intézmény előadáscserékkel is igyekszik biztosítani a zenés előadások megfelelő kínálatát (főképp opera és musical) a saját zenés műfajú előadások mellett. Gondot jelent, hogy a megyében mindössze 5-6 város rendelkezik az előadás tájolásához megfelelő befogadó színpaddal és elégséges feltételekkel.

Az utóbbi években a színházi élet szélesedése figyelhető meg. A kisvárdai színházi fesztivál hagyományai mellé felzárkózott igen magas színvonalú rendezvényeivel – színházi előadások, zenei koncertek – a nyíregyházi Vidor Fesztivál, valamint a nyírbátori Szárnyas Sárkány Utcaszínházi Fesztivál. Több városban is bérletes rendszerű színházi előadásokat tartanak – pl. Mátészalkán, Újfehértón – vagy rendszeresek az előadások (Kisvárdá, Vásárosnamény, Fehérgyarmat, Demecser), de ide sorolhatjuk a magán társulatok üdítő színfoltként jelen levő előadásait is (Mandala Dalszínház, Talán Teátrum). A gyermekeknek tartott előadások közül itt kell megemlíteni a Mese kert, a Burattino és a Pillangó Bábszínházak műsorait. A bábszínházi életre jellemző, hogy nagyrészt amatőr vagy magánvállalkozásban működő társulatok működnek. Nagy hiányosság, hogy a megyében nincs hivatásos bábszínházi társulat.

Külön kategóriát képez a rendezvényszervező intézmények között a nyíregyházi Bujtosi Szabadidő Csarnok nagy látogatottsággal bíró, szórakoztató rendezvényeivel.

A **mozihálózat** átalakulása és az intézmények radikális csökkenése már a rendszerváltás előtt elkezdődött. A '90-es években a hálózat teljesen megszűnt, az állandó vetítőhelyek előadásait néhány településen „vándormozival” igyekeztek pótolni. A mozielőadások száma 1990-ben meghaladta a 20 ezret, 2004-re ennek a felére csökkent. Az előadások számával egyetemben a látogatók száma 2000-ben jelentősen visszaesett, majd 2002-ben emelkedett. Ezt követően számottevően nem változott, kisebb ingadozás tapasztalható az egyes évek statisztikai adatai között.

Jelenleg színvonalas szolgáltatást nyújtó intézmény csak a nyíregyházi Plázában működik. Az artmozi-hálózathoz tartozik Nyíregyházán két intézmény, a Krúdy Mozi, valamint a Montázs Mozi. Utóbbiak látogatottsága alacsony.

2.3.3 Közgyűjtemények, könyvtárak, múzeumok

A közgyűjteményekre jellemző az utóbbi években a kiadványozási tevékenység növekedése (levéltár, múzeum), ugyanakkor a tájházak, helytörténeti gyűjtemények anyaga továbbra is hiányosan feldolgozott.

A **könyvtárak** számát illetően is csökkenő tendencia figyelhető meg: míg 1990-ben 275, addig 2004-ben 192 intézmény működött a megyében. A könyvtári egységek száma ezzel ellentétben 1990-ről 2004-re 2.462 ezerről 2.651 ezerre nőtt. Bár a könyvtári egységek száma emelkedett, és növekvő a könyvtári kölcsönzési lehetőségek köre (könyvtárbusz is működik már), a kölcsönzési igény csökkent. Valószínűleg ez a számítástechnika fejlődésének és az internet térhódításának köszönhető, hiszen az írásos dokumentumok jelentős része napjainkra elektronikus úton is elérhető.

A **muzeális intézmények** számának tekintetében lényeges változás nem történt az elmúlt években. A kiállítások számában növekedés tapasztalható. Míg 1990-ben 70 db, addig 2004-ben 146 db kiállítás megrendezésére került sor. A látogatók száma azonban sajnos ezzel ellentétben csökkenő tendenciájú: 2004-ben 12%-kal elmaradt az 1990-ben regisztráltakétól. Az utóbbi években több múzeum rekonstrukciójára került sor (Nyírbátor, Vaja), megkezdődött a Jósza András Múzeum felújítása és új helyre költözik a Kállay Gyűjtemény. A Megyei Múzeumok Igazgatóságához 8 múzeum és a Kállay Gyűjtemény tartozik.

2.4. Egészségügy

A lakosság egészségi állapotának leírására halálozási, megbetegedési ill. egyéb egészségkárosodást jelző adatok alkalmazhatók. A megyei lakosok általános egészségi állapotát tükröző halálozási adatok alapján meghatározhatók a főbb népegészségügyi problémát jelentő halálokok, ill. az ezekhez vezető megbetegedések. A megbetegedési adatok a leggyakoribb haláloki megbetegedéseken túl, az életminőséget leginkább befolyásoló, rokkantságot előidéző állapotokat is jelzik. Az egészségügyi ellátás jelenlegi szerveződési szintjeinek megfelelő mutatók rávilágítanak azokra az aktuális ellátórendszerbeli hiányosságokra, melyek befolyással lehetnek a lakosság egészségi állapotára. Ezen adatok alapján határozható meg az egészségügyi ellátási szükséglet, valamint az egészségügyi ellátórendszer struktúrája. A szükségletre alapozott és a meglévő struktúra eltérései rámutatnak az aktuális ellátórendszer hiányosságaira.

Az egészségügyi helyzettel kapcsolatban általában megfogalmazhatók bizonyos pozitívumok (erősségek) és negatívumok (gyengeségek). Ki kell emelni, hogy a lakosság az ismeretek szintjén tudatában van az egészség és az életmód közötti összefüggéseknek – mégha mindennapjaiban (pl. az étkezés, a mozgás, a rekreáció, a káros szokások tekintetében) nem is figyel arra eléggé.

Az egészségügyi helyzet legfőbb problémáiként kiemelhető, hogy az országosnál rövidebb a születéskor várható élettartam, magasabb a férfi halandóság, alacsony az egészségben eltöltött életevek száma. Kiemelten magas a szív-érrendszeri és stroke halálozás. A demográfiai adatokból következik, hogy az idős ellátás problémái, a krónikus ellátási szükséglet, a rehabilitáció iránti igény növekedése várható. Problémás – különösen a megye határmenti területein – az orvosellátottság biztosítása az alapellátásban és a szakellátásban egyaránt.

Kedvező ugyanakkor, hogy régiószinten minden szintű és típusú egészségügyi oktatás elérhető, aminek eredményeként a megyében jól képzett szakember-háttér áll rendelkezésre, magas a szakvizsgával rendelkező háziorvosok, képzett szakdolgozók aránya. Ugyancsak pozitívumként értékelhető, hogy a civil szférában e téren is megindult az önszerveződés.

2.4.1. A lakosság egészségi állapota

2.4.1.1. Megbetegedési viszonyok

A megbetegedési viszonyokat elemezve megállapítható, hogy a 19-64 évesek körében vezető helyen a magasvérnyomás betegség (minden 5. lakosnál), a szívkoszorú-érelmeszesedés és a cukorbetegség áll. A daganatos megbetegedéseknél az előfordulási gyakoriság csökkenő sorrendben a következő: emlőrák, tüdőrák, méhnyakrák. Viszonylag magas az emésztőszervi megbetegedések aránya is.

A 65 éven felülieknél a fenti betegségek gyakorisága lényegesen magasabb, 1000 főre 917 magasvérnyomás, 373 szívkoszorú-érelmeszesedés és 220 cukorbetegség jut. A daganatos megbetegedések előfordulása ezen korcsoportnál némileg eltérő, vezető helyen szerepel az emlőrák, vastagbélrák és a tüdőrák.

Megyénkre jellemző még az idült légúti megbetegedések magas aránya. A megbetegedések rizikófaktorai közül külön kiemelendő, hogy a dohányzók gyakorisága az igen magas országos átlagot is meghaladja. Ugyanakkor a friss zöldség, gyümölcs fogyasztása alacsonyabb, mint az országos átlag.

Negatív tényező, hogy a lakosság körében folyamatosan nő a „bio-pszicho-szociális” terhelés és gyakori a mozgásszervi betegségek miatti rokkantság.

2.4.1.2. A halálozások alakulása

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 2004. évi halálozási adatai alapján elmondható, hogy mindkét nem esetében a legjelentősebb halálokként a keringési rendszer betegségei szerepelnek, melyet a daganatok, majd a morbiditás és mortalitások külső okai (közlekedési és egyéb balesetek, öngyilkosság stb.) okozta halálozások követnek. A mortalitást elemezve látható, hogy egyes betegségcsoportoknál az országosnál kedvezőbbek a mutatók (pl. pl. női daganatos mortalitás vagy cardiovascularis halálozás az ellátó centrumokban), míg ugyanakkor több vonatkozásban a kép az átlagosnál kedvezőtlenebb(elkerülhető halálozások, erőszakos halálokok).

Az összes **szív-érrendszeri halálozás** mindkét nemnél konzekvensen meghaladja a régiós és országos értékeket, mindemellett megyénkben is – követve az országos tendenciát – megfigyelhető a halálozások csökkenése az 1990-es évek elejétől. A szív-érrendszeri halálozások jelentőségét nagyságrendjén túl az a tény is emeli, hogy a leggyakoribb halálokok, úgymint a szívinfarktus, a koszorú-érbetegségek és az agyi keringési zavarok 65 éves életkor alatt az ún. elkerülhető halálokok közé tartoznak. A halálozások csökkentését tűzte ki a 10 évre szóló országos Népegészségügyi Program is.

A **rosszindulatú daganatos megbetegedések** miatti halálozás a férfiaknál 65 év alatt az 1980-as évektől kezdődően meghaladja mind a régiós, mind pedig az országos értékeket, míg a nők esetében mind a két korcsoportban a legalacsonyabb az összehasonlított területek között. Figyelemre méltó még a férfiak halálozási tendenciája, mely egy egyenes, jóval nagyobb arányú növekedést mutat, mint a nők esetében. A férfiaknál leggyakoribbak a légső-hörgő-tüdő, nőknél pedig az emlő rosszindulatú daganata miatti halálozások.

A **külső okokra visszavezethető halálozás** legnagyobb részét a balesetek és öngyilkosságok teszik ki. Megyénkben e halálóki főcsoportban is magasabb a halálozási gyakoriság, mint országosan, ill. régiósan. Kiemelendő a fiatalok férfiak rendkívül magas halálozása.

Az **emésztőszerv-rendszeri** halálozásokban az 1990-es évek közepén, főleg a férfiaknál jelentős kiugrás volt látható. Sajnos megyénk halálozási adatai a megfigyelt időszak alatt végig magasabbak, mint az országos adatok. Ebben a csoportban kiemelkedő jelentőségű a krónikus májbetegség okozta halálozás, mely gyakran alkoholos eredetű.

A **légzőrendszeri betegségek** miatti halálozások szintén meghaladják mind a régiós, mind pedig az országos értékeket. Figyelemre méltó azonban, hogy mindkét korcsoportban, mindkét nemnél az 1990-es évek végére olyan arányú csökkenés figyelhető meg a megyei halálozásokban, hogy azok egyre közelebb kerülnek az országos, illetve régiós átlaghoz. A legnagyobb arányú halálozáshoz ebben a főcsoportban a krónikus alsó légúti megbetegedések és az asthmas betegségek vezetnek.

2.4.2. Egészségügyi kapacitások

Az ellátás tekintetében pozitívum, hogy régiószinten széles szakmai spektrum biztosítja a szakellátást, a progresszív ellátás szinte minden eleme megtalálható, megyén belül azonban nagy területi egyenlőtlenségek tapasztalhatók, az ún. „urbanizációs lejtőnek” megfelelően különösen a kistelepüléseken rosszabb a helyzet. Gond viszont, hogy nem megoldott bizonyos lakosságcsoportok speciális ellátása, a szakorvosok területi eloszlása egyenetlen, alacsony az intézmények megelőző szándékú igénybevétele, az intézmények egymás közti és külső kapcsolatrendszere nem megfelelő és hiányzik az egységes egészségügyi informatikai rendszer csakúgy, mint az egységes ellátást minősítő adatszolgáltatási rendszer. Ugyancsak probléma, hogy nagyfokú a heterogenitás a gyógyszerelési és a terápiás szokásokban, s egyes diagnosztikai egységek vonatkozásában kapacitáshiány van. (Szerencse mindezek mellett, hogy a tapasztalatok szerint a lakosság nagyfokú türelmet tanúsít az ellátással szemben.)

2.4.2.1. Alapellátás

2005. december 31-én a megyében 345 háziorvosi szolgálat működött (276 felnőtt és vegyes körzet, 69 házi gyermekorvosi körzet), közülük 311 vállalkozási formában. Területi ellátási kötelezettséggel rendelkezik 335 szolgálat. A 100 ezer lakosra jutó felnőtt és vegyes **háziorvosi szolgálatok** száma az utóbbi években gyakorlatilag nem változott, értéke 45-46 (országos: 50, 2004). Az egy szolgálatra jutó bejelentkezett biztosítottak száma 1.622, amely magasabb az országos átlagnál. A szolgálatok mintegy 10%-ában igen magas (2.500 fő fölötti) az ellátandók száma, összefüggésben a megye sajátos településszerkezetével. Az egy szolgálatra jutó megjelenések éves száma növekvő tendenciát mutat, 2004-ben 13.547 fő (országos: 11.532) volt.

Bár a praxis lefedettség összességében megfelelőnek minősíthető, a nagy létszámú praxisok viszonylag magas aránya és a forgalmi adatok a körzethatárok átgondolását, ennek megfelelően esetenként új körzetek kialakításának szükségességét vetik fel. Viszonylag sok a vegyes praxis és növekszik az üres, illetve a tartósan betöltetlen praxisok száma.

Az elmúlt időszakban a tartósan betöltetlen háziorvosi körzetek száma 10-15 között volt. Külön figyelmet érdemel a szolgálatokban dolgozó orvosok életkora: jelenleg 22 fő 65 év feletti orvos működik a megye alapellátásában. A praxisok többségében a tárgyi feltételek ma már biztosítottak.

A **házi gyermekorvosi körzetek** száma ugyan kis mértékben emelkedett az elmúlt időben, azonban a 100 ezer lakosra (0 - 18 éves) vetített arány a legalacsonyabb (43,2, 2004-ben) a megyék rangsorában (országos átlag: 70,7, 2004). A körzetek közel 40%-a Nyíregyházán működik, amely jelentős területi egyenlőtlenséget eredményez.

A **sürgősségi** ellátásra az alapellátásban jelenleg 19 központi ügyelet működik, ezzel a megye lakosságának lefedettsége az utóbbi három évben jelentősen javult és várhatóan 2006 második félévében teljes körű lesz.

A megyében a védőnői hálózat kiépített, összesen 326 **védőnői körzet** működik. Ebből 267 körzeti, 59 iskolai. A szakemberek megítélése szerint ezen a téren gond, hogy a védőnői rendszer nem szerves része az alapellátásnak.

A 130 **fogorvosi szolgálat** közül csak egy nem rendelkezik területi ellátási kötelezettséggel. A 129 területi ellátási kötelezettségű szolgálat közül 14 gyermek, 102 vegyes, 12 felnőtt körzetként működik. A gyermek- és iskolafogászatok közel 70%-a a megyeszékhelyen található. A vegyes és felnőtt körzetek az általuk ellátottak száma tekintetében jelentős szóródást mutatnak, viszonylag magas az 5.000 vagy annál több főt ellátó körzetek aránya; a fogászati ellátás lefedettsége a perifériás térségekben aránytalan.

Fogszabályozásra a finanszírozóval 5 szolgáltató kötött szerződést, amely alacsony kapacitásnak minősül és hosszú előjegyzési időket eredményez. A megyében hétvégén és napi 6 órás időtartamban csak Nyíregyháza városban működik fogászati ügyelet. Az elemzés készítésének időpontjában 2 tartósan betöltetlen szolgálatban az ellátás helyettesítéssel történt.

A megyében 29 **otthoni szakápolási szolgálat** működik, havi szinten 4.840 vizitkeret felhasználásával. Az ezer lakosra jutó teljesített vizitek aránya (87,1) az egyik legalacsonyabb a megyék rangsorában (az országos átlag 115,9). A szolgálatok által le nem fedett 34 település (mintegy 70.000 lakos) jelentős része a mátészalkai, a nyírbátori és a vásárosnaményi kistérségben található.

2.4.2.2. Járó- és fekvőbeteg szakellátás

A megyében 23 szolgáltató nyújt egészségügyi szakellátást, közülük 5 fekvőbeteg szakellátást is. A Jósa András Megyei Kórház a progresszív betegellátás magasabb szintjén több szakmában a teljes megyére nyújt ellátást, onkoradiológiából pedig regionális feladatot is ellát. A további három területi kórház bővített alapszakmáknak minősíthető. Nagykállóban a pszichiátriai ellátás szakkórháza működik.

A járó- és fekvőbeteg szakellátás kapacitásait tekintve nagyok a szakmai és területi egyenlőtlenségek, a szakmai összetétel nem igazodik kellőképpen a lakosság betegségterhéhez.

A 100.000 főre jutó teljesített szakorvosi óraszám 123.838 (országosan 165.364). Az igénybevett **járóbeteg szakellátási** esetszám aránya egy lakosra 5,1 (országosan 7,1; Budapesten 11). Az adatok a kapacitás szűk keresztmetszetét igazolják, melyet tovább ront a területi aránytalanság, valamint bizonyos szakmai strukturális elégtelenség.

A **fekvőbeteg szakellátást** a megyében 5 intézmény biztosítja összesen 4.066 ágygal. Ezen belül 3.321 az aktív és 745 a krónikus ágyak száma. A 10 ezer főre jutó aktív ágyszám összességében elegendőnek minősíthető.

A **krónikus** ellátást biztosító ágyak száma 10 ezer lakosra vonatkoztatva jelentősen alacsonyabb az országos átlagnál. Ez kedvezőtlen, mivel a megyében is növekszik a 65 éven felüliek aránya.

Az **aktív fekvőbeteg ellátás** esetszáma ezer lakosra a megyében (262,8) az országos átlagtól (279,6) nem tér el jelentősen. Ugyanakkor – a szűk kapacitás következményeként – a krónikus ellátás esetszáma ezer lakosra a megyében (12,5) lényegesen alacsonyabb, mint az országos (19,9).

Jelentős előrelépés, hogy a **sürgősségi ellátást biztosító osztályok** valamennyi intézetben megvalósultak, ill. megvalósításuk folyamatban van (Kisvárdra, Mátészalka). Jelenleg azonban még nem működik komplex módon a megyei szinten szervezett sürgősségi ellátás (alapellátás – mentő – SBH). A Megyei Kórházban a vaszkuláris centrum működési feltételeinek megteremtése javítani fogja a keringési rendszer betegeinek ellátását. A Szatmár-Beregi Kórház rehabilitációs kapacitásának számottevő bővítése – a gyógyvíz felhasználásával – hozzájárulhat a krónikus betegségben szenvedők életminőségének javításához.

A **véréllátás** terén a vérkészlethez való hozzájutás szervezési rendszere nem kielégítő.

2.5. Szociális szféra

2.5.1. Szociális helyzet

Bár Szabolcs-Szatmár-Bereg megye összességében az ország legkevésbé előregedett térségei közé tartozik, a népesség egészségi-szociális állapota igen kedvezőtlen. Főleg a férfiak átlagkora (mintegy 35,3 év) marad el – 2004-ben 2,4 évvel – az egyébként is kedvezőtlen országos értéktől, elsősorban a 40–59 éves korúak magas, az országosnál 1,3-szor intenzívebb halálozása miatt. Ebből adódóan a nők igen nagy része marad idősebb korára egyedül. A 2001. évi népszámláláskor itt az 59 év feletti nők 56% volt özvegy, szemben az országos 52%-kal.

A kedvezőtlen egészségi és szociális viszonyokat tükrözi a rokkantsági nyugdíjasok népességen belüli magas aránya is: 2005. januárjában 37.730 fő részesült korhatár alatti rokkantsági nyugdíjban (a megye lakosságának 6,5%-a).

A gazdaság gyengébb teljesítménye miatt a jövedelmek szerényebbek, ami a nagyfokú eltartási kötelezettség mellett igen kedvezőtlen jövedelmi viszonyokat eredményez. A regisztrált munkanélküliek száma az elmúlt években fokozatosan nőtt. Míg 2001-ben közel 37,5 ezer fő volt munka nélkül, 2005-re több mint 5,5 ezer fővel regisztráltak többet. A munkanélküliek számának folyamatos emelkedése hosszabb távon fokozódó terhet ró a szociális ellátórendszerre.

A szociális ellátórendszer számára jelenleg is nehézséget okoz a szociális rászorultak segítése. A megye szociálisan súlyos helyzetét mutatja, hogy a rendszeres szociális segélyben részesültek száma 2000-ben 6 ezer fő körül volt, 2004-ben ez a szám már meghaladta a 22 ezret (aminek oka részben a munkanélküli járadék szabályozásának változása). Négy év alatt legnagyobb mértékben a lakásfenntartási támogatottak (közel 50%-kal), illetve a közgyógyellátási igazolvánnyal támogatottak száma nőtt (14%-kal).

2.5.2. Szociális intézményrendszer

A szociális intézményrendszerrel kapcsolatban általában elmondható, hogy régiószinten széles szakmai spektrum biztosítja az alap- és a szakellátást, s kedvező, hogy – elsősorban még a városokban – egyre több civil szervezet jelenik meg a területen. Összességében a szociális szférában dolgozók szakmailag felkészültek, magas arányban rendelkeznek szakképesítéssel, illetve felsőfokú végzettséggel és többségük magas hivatástudattal dolgozik. Kedvezőnek értékelhető az is, hogy a projektkidolgozás és –lebonyolítás tekintetében széleskörű tapasztalatok állnak rendelkezésre.

Általános probléma ugyanakkor, hogy az egészségügyi és a szociális szolgáltatások egymástól elkülönülten működnek, alig vannak köztük kapcsolódási pontok.

2.5.2.1. Szociális alapszolgáltatások

2004-ben lépett életbe a Szociális Törvény (továbbiakban: Szt.) módosításával a **szociális információs szolgáltatás** nyújtására vonatkozó előírás, melyet 2005. július 1-jétől kötelezően ellátandó alapszolgáltatási feladatként kell a településeken működtetni. A törvényi kötelezettségnek a 229 önkormányzattól mintegy 71 település tett eleget, így a települések 31%-ában épült ki ez a szolgáltatás.

Az Szt. kötelező feladatként írja elő valamennyi települési önkormányzat számára az **étkeztetés és a házi segítségnyújtás** megszervezését. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében étkeztetést a *települések* 93%-ában, házi segítségnyújtást 86%-ukban biztosítottak 2005-ben.

Az Szt. szerint a kétezer főnél állandó lakossággal rendelkező településen kötelező **családsegítést** folytatni, ami a megyében 74 települést érint. A megyében 2005-ben 162 településen vehették igénybe ezt a szolgáltatást, ami az jelenti, hogy az önkormányzatok 70%-a vállalta fel a családsegítést.

A **jelzőrendszeres házi segítségnyújtást** az Szt. a tízezer főnél több állandó lakosú településeken írja elő kötelező feladatként. A korábbi években modellkísérleti jelleggel vezették be, így 2003-ban mindössze 78 településen sikerült kiépíteni a rendszert. Az állami támogatások, pályázatok ösztönző hatására 2005-ben már 109 település rendelkezik ezzel a szolgáltatással.

A **támogató szolgáltatás** a tízezer főnél több állandó lakossal rendelkező települések számára kötelező. 2005-ben a megyében 28 támogató szolgálat működött, 98 település lakosságára kiterjedve.

Közösségi ellátások: az Szt. a 10.000 főnél több állandó lakossal rendelkező településeken írja elő kötelező alapszolgáltatásnak. A megyében 2005-ben 20 településen működött ez a szolgáltatás, amely a legtöbb esetben csupán a pszichiátriai és szenvedélybetegek, fogyatékossgal élők étkeztetésére és házi segítségnyújtására vonatkozik, megfelelő nappali ellátást, foglalkoztatást biztosító intézményhálózat nélkül.

Főleg az **idősek nappali ellátása** biztosított a megyében. Az Szt. szerint 2004-től a 3.000 főnél több állandó lakosú településeken kötelező ez a szolgáltatás, amely a megyében 40 települést érint. Jelenleg 110 település működtet idősek klubját.

A **pszichiátriai betegek, szenvedélybetegek, fogyatékossgal élők**, illetve hajléktalanok nappali ellátásában nem ennyire kedvező a helyzet: összesen 4 településen működik fogyatékossgal élők részére 7 intézmény keretében (Kisvárdán, Mátészalkán, Nyíregyházán és Nyírteleken), hajléktalanokról pedig csupán 2 nappali melegedő gondoskodik a megyében Nagykállóban és Nyíregyházán. Nyíregyházán a pszichiátriai betegek nappali ellátását a Mentálhigiénés Központ biztosítja.

2.5.2.2. Szakosított szociális ellátások

Az **átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények** ideiglenes jelleggel, legfeljebb egyévi időtartamra teljes körű ellátást biztosítanak. Az Szt. alapján a harmincezernél több állandó lakosú településen kell ezt a szolgáltatás biztosítani.

A megyében 11 intézmény keretében 184 férőhelyen működik idősorúak gondozóháza, Nyíregyházán és Ökörítőfülpösön pedig fogyatékossgal élők átmeneti rehabilitációs intézménye található; az általuk ellátottak száma összesen 90 fő. Pszichiátriai betegek átmeneti otthona nincs, a megyei önkormányzat az elkövetkező években tervezi a pszichiátriai betegek átmeneti, rehabilitációs intézményi ellátása feltételeinek megteremtését. Szenvedélybetegek átmeneti otthona csak a megyeszékhelyen működik, a korábbi 40 férőhely helyett csupán 33 férőhellyel.

A megyében 5 intézmény keretében (Nyíregyházán, Fehérgyarmaton, Mátészalkán, Nyírbátorban és Vásárosnaményban), összesen 91 férőhellyel működik hajléktalanok számára átmeneti otthon, éjjeli menedékhelyen további két intézmény működtetésével 60 fő hajléktalan ellátása biztosított a megyeszékhelyen.

A **tartós bentlakást nyújtó ellátás** keretében 70 településen működik idősök tartós bentlakását biztosító intézmény, a férőhelyek száma 2.595. A bentlakásos idősotthoni férőhelyek többsége azonban csak részben felel meg a jogszabályi feltételeknek, így ezen intézmények 90%-a csupán ideiglenes működési engedéllyel rendelkezik.

Fogyatékossgal élők tartós bentlakásos ellátása 13 intézményben összesen 1.197 férőhelyen, lakóotthoni ellátása pedig 10 lakóotthonban 112 férőhelyen biztosított.

Pszichiátriai betegek otthona: jelenleg 3 intézmény 400 férőhellyel látja el a betegeket. Az intézmények Nyírbéltek, Fülöpösdaróc, Hodász településeken, a megyei önkormányzat fenntartásában működnek

A szenvedélybetegek tartós bentlakásos ellátására 3 intézményben 90 férőhely áll rendelkezésre, melyből 80 férőhelyet a megyei önkormányzat, 10 férőhelyet pedig egyéb, nem állami intézmény tart fenn.

Hajléktalanok otthona jelenleg nem működik a megyében, a Nyíregyháza Megyei Jogú Város szolgáltatás-tervezési koncepciójában szerepel ennek megvalósítása az elkövetkező években. Jelenleg a teljes ellátásra szoruló hajléktalanok többsége a megye önkormányzat fenntartásában lévő egyéb típusú bentlakásos intézményekben nyer szükség esetén elhelyezést.

2.5.3. Gyermekvédelmi ellátások

A **gyermekvédelmi alapellátások** közül gyermekjóléti szolgáltatás 7 település kivételével a megye valamennyi településén működik. A gyermekek napközbeni ellátását bölcsőde formájában 20 intézmény biztosítja a megyében, megoszlása kistérségi szinten egyenetlen. Nincs bölcsőde a Baktalórántházi és a Csengeri kistérségben. A megyében két kistérségben (Nyíregyházi és az Ibrány-Nagyhalászi) található családi napközi ellátás, ami a potenciális igénybevevő számához képest kevés.

Házi gyermekfelügyelet csak Nyíregyházán épült ki, hosszú távon indokolt lenne kialakítani elsősorban azokon a településeken, ahol a munkavállalásnak komoly akadályát jelenti a korábbi ellátórendszer felszámolása miatt a gyermekek megnyugtató napközbeni felügyeletének családon kívüli biztosítása.

Gyermekek átmeneti gondozása: nem jellemző a helyettes szülői ellátás keretében történő átmeneti gondozás. Gyermek átmeneti otthona 3 kistérségben működik, Baktalórántházai (Baktalórántházán), Tiszavasvári (Tiszalök és Tiszavasvári), valamint Nyíregyházán.

Családok átmeneti otthona három kistérségben található, a Mátészalkai, Nyíregyházi és Nagykállói térségben. Feltétlenül szükséges a bővítése, célszerű lenne kistérségi szinten egy otthont kialakítani.

Gyermekvédelmi szakellátás: A gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásról szóló, módosított 1997. évi XXXI. törvény alapján a megyei önkormányzat biztosítja a személyes gondoskodást nyújtó szakellátás keretében az otthont nyújtó ellátást és a területi gyermekvédelmi szakszolgáltatást 488 gyermekotthoni, 392 lakásotthoni férőhelyen, valamint 671 nevelőszülőnél 1.410 férőhelyen. A megye két ápoló-gondozó otthonában (Kisléta, Mándok) még további 70 fő gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermek él, valamint 102 fő egyéb helyen működő (megyei, országos, egyházi stb.) gyermekintézményekben. A nagylétszámú gyermekotthonok lebontásának és a többcélú oktatási-nevelési intézmények profiltisztításának köszönhetően a lakásotthonok száma az elmúlt években tovább emelkedett, jelenleg megyei fenntartásban 36 lakásotthon működik a megyében.

3. Gazdaság, gazdasági infrastruktúra

3.1. Gazdasági fejlettség, gazdasági szerkezet

3.1.1. GDP

Az Észak-alföldi régió a GDP/fő mutatót tekintve 2003-ban az országos átlag alig kétharmados értékével (65%) a régiók között az utolsó előtti helyet foglalta el. A régión belül a legkedvezőbb helyzetű Hajdú-Bihar megye, amely a megyék sorrendjében a 10. helyet foglalta el, míg Jász-Nagykun-Szolnok megye a 16. helyen állt 2003-ban. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében – Nógrádot megelőzve, a 19. helyen – az **egy főre jutó GDP** az országos átlagnak csupán 55%-a.

A bruttó hozzáadott érték gazdasági ágak szerinti megoszlása tükrözi a megye sajátos gazdasági szerkezetét: a mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás és halászat súlya 6,6% (az országos átlag 3,3%, a regionális 6,2%), az iparé 22,2% (országosan 25,5%, regionálisan 26,7%), az építőiparé 6,1% (országos: 4,9%, regionális: 5,5%), a szolgáltatásoké pedig 65,1% (országosan 66,3%, regionálisan 61,5%).

3.1.2. A vállalkozások helyzete

3.1.2.1. Vállalkozási szerkezet

Az új évezredben fokozatosan enyhült az 1990-es évtizedre jellemző vállalkozói boom és ennek eredményeként mérsékeltebb ütemben emelkedett a **működő vállalkozások** száma. A vállalkozásbővülés mértéke a régióban 2000 és 2004 között elérte a 107%-ot volt, amely jelentős mértékben felülmúlta az országos értéket (102,9%). A régión belül a növekedés a legnagyobb Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében volt (111,0%), a legkisebb pedig Jász-Nagykun-Szolnok megyében (102,1%).

A kedvező folyamatok ugyanakkor csak csökkenteni tudták az Észak-alföldi régió vállalkozások szempontjából megfigyelhető hátrányos helyzetét. A relatíve alacsony vállalkozói kedvet mutatja, hogy a fajlagos mutatók (pl. az ezer lakosra jutó vállalkozások száma) szempontjából a régió csak az Észak-magyarországi régiót tudja megelőzni, és az országos értékhez viszonyított lemaradás a nagyobb tőkeerejű társas vállalkozások esetében még jelentősebb. Az egyéni vállalkozások arányát tekintve a régió a középmezőnyben foglal helyet, ez a tény ugyanakkor szoros kapcsolatban áll a kényszervállalkozások magas számával.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az **1000 lakosra jutó vállalkozások** száma 82. Ettől azonban jelentősen eltérnek – pozitív és negatív irányban egyaránt – az egyes kistérségek adatai. A legnagyobb az 1000 lakosra jutó vállalkozások száma a Nyíregyházi (148 db) kistérségben. Jól mutatja a megye elmaradottságát, hogy a második legnagyobb vállalkozás-sűrűséggel rendelkező kistérségben, a Kisvárdai (77 db) az ezer lakosra jutó vállalkozások száma alig több mint a fele a Nyíregyházi kistérségének. A legkisebb a vállalkozás-sűrűség a Baktalórántházi (45 db/1000 lakos), valamint az Ibrány-Nagyhalászi (49 db/1000 lakos) kistérségekben.

A megyében a regisztrált vállalkozások száma 2004-ben 47.477 db volt, amelyből 31.239 db egyéni vállalkozás (az összes vállalkozás 66%-a) és csupán 16.238 db társas vállalkozás; utóbbiak többsége (57%-a) betéti társaságként működik. Jellemző, hogy a társas vállalkozásoknak több mint a fele a Nyíregyházi kistérségben található, míg pl. a Csengeri kistérségben csupán 1,2%-uk.

A társas vállalkozások többsége (41%) a kereskedelem, javítás, az ipar vagy az építőipar (10-10%) gazdasági ágban tevékenykedik, míg a mezőgazdaság, vad-, erdő-, halgazdálkodás részesedése 6%, a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás, illetve a szállítás, raktározás, posta és távközlés ágazatoké pedig 3-3% (ugyanazek az arányok országosan: 25-11-9-3-4-3, az Észak-alföldi régióban pedig 32-8-10-6-4-3 %).

A nagy foglalkoztatók, a tőkeerős nagyobb vállalkozások aránya alacsony, s inkább az olyan KKV-k, illetve egyéni vállalkozások száma magas, melyek csak kevés számú munkaerőt foglalkoztatnak.

3.1.2.2. Vállalkozási környezet

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a KKV szektor fejlettségi szintjét, működését negatívan befolyásolja több tényező:

- a térség messze van az ország és Európa erős gazdasági centrumaitól, fejlesztési pólusaitól;
- a megye és térsége (beleértve a határon túli területeket) hosszú idő óta halmozottan hátrányos helyzetű, így a lakosság, az önkormányzatok, a vállalkozások fizetőképes kereslete alacsonyabb, mint más, fejlettebb régiókban;
- relatíve kevés olyan nagy vállalkozás települt a megyébe, melyek igényelnék magyar kkv-k beszállításait.

A vállalkozások segítését, fejlesztését célul tűző szervezetek időben létrejöttek, már sok éves tapasztalattal rendelkeznek (országos viszonylatban is elismertek). Ennek ellenére működésük nem éri el a kellő hatékonyságot, mert az országos vállalkozásfejlesztési programok centralizált, koordinálatlan és rosszul finanszírozott működtetése ehhez nem nyújt megfelelő keretet: párhuzamosságot, a források szétforgácsolását és tervezhetetlenséget okoz(ott), amely megakadályozta ezen szervezetek specializálódását és professzionálisabb szolgáltatóvá válását.

3.1.2.3. A vállalkozások helyzetének általános jellemzői

A megyei kis- és középvállalkozások többségére az országos átlagot meghaladó mértékben jellemző a magas munkaerő- és alacsony tőkeintenzitás. Nagyobb mértékben részesülnek a foglalkoztatásból, mint az árbevétel- és/vagy jövedelemtermelésből.

A versenyképesség szempontjából a fenti negatív tényezőket némileg kompenzálja az olcsó, de kellő számban rendelkezésre álló munkaerő (melynek egy része a keleti szomszéd országokból érkezik vendégmunkásként).

Megyénkben is alacsony a vállalkozások együttműködési és innovációs képessége, amelyet nem ösztönöznek kellően a már létrejött „hídképző” szervezetek. Ennek legfőbb oka, hogy - mint mindenütt a világon – a mikro- és kisvállalkozások olyan külső segítségre és speciális szolgáltatásokra szorulnak e téren, melyek üzleti alapon nem kielégíthetőek. Ezen szolgáltatások támogatását az eddigi vállalkozásfejlesztési /támogatási programok nem tudták megoldani.

Az innovációs folyamatok erősödése szempontjából kedvező, hogy a régióban viszonylag magas a kutatóhelyek és kutatók száma, valamint a K+F ráfordítások mértéke, amiben minden bizonnyal jelentős súlyú a Debreceni Egyetem kutatóbázisa, de remélhetőleg a Nyíregyházi Főiskola innovációra gyakorolt hatása is nő. A megyei kutatóbázisra jelenleg elsősorban a mezőgazdasági-élelmiszeripari vállalkozások támaszkodhatnak.

3.1.3. Foglalkoztatottság, munkanélküliség

A **foglalkoztatási arány** elemzése rávilágít az Észak-alföldi régió, közte Szabolcs-Szatmár-Bereg megye egyik jelentős gyengeségére: a 15-74 éves korcsoporton belül magyarországi viszonylatban is igen alacsony a foglalkoztatottak aránya (a foglalkoztatottak számát követve 2003 és 2005 között ennél a mutatónál is visszaesés következett be). A megyék közül a legjobb helyzetben Hajdú-Bihar megye van (országos viszonylatban 12-13. hely), ugyanakkor Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 2005-ben 42,5%-os foglalkoztatási rátával az utolsó előtti helyet foglalta el.

Megyénkben a 8 leghátrányosabb helyzetű kistérségben a teljes népesség mindössze 23%-át foglalkoztatják. Különösen a Csengeri, a Baktalórántházi és a Vásárosnaményi kistérségekben alacsony ez a mutató (nem éri el a 22%-ot). A kiélezett foglalkoztatási helyzetet jelzi, hogy még a 30–49 éveseknek is csupán kevesebb, mint felét, az 50–59 éveseknek pedig alig negyede van állásban.

A Nyíregyházi kistérségben a népesség számából adódóan és a megyeszékhely adta lehetőségek folytán a foglalkoztatottak száma magasabb, mint a megyei átlag: az 51.578 foglalkoztatott a kistérségben élő lakosság 37%-a. A foglalkoztatottak 86%-a Nyíregyházán dolgozik. A Nyíregyházi kistérség mellett az átlagosnál kedvezőbb a foglalkoztatottság aránya a Kisvárdai térségben.

A foglalkoztatottak ágazatok szerinti megoszlását és a 2001 és 2005 közötti tendenciákat vizsgálva az alábbi fontosabb folyamatok és tények figyelhetőek meg:

A **mezőgazdaságban dolgozók aránya** az Észak-alföldi régióban – követve az országos tendenciákat – visszaesett, ezen mutató szempontjából a régió ugyanakkor a Dél-dunántúli régióval közösen a második helyet foglalja el. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a mezőgazdaság foglalkoztatási szerepe a Csengeri mellett a Nagykállói, az Ibrány-Nagyhalászi és a Baktalórántházi kistérségekben számottevő.

Az **ipar** foglalkoztatásban betöltött szerepe az országos átlagnak megfelelő, a régiókkal összehasonlítva ugyanakkor megállapítható, hogy ez az érték csak a Közép-magyarországi és a Dél-alföldi régiókban alacsonyabb. A régión belül Jász-Nagykun-Szolnok megye magas aránya emelkedik ki. A megyénkben a Csengeri és az Ibrány-Nagyhalászi, valamint a Mátészalkai kistérségben jelentős. Ezekben a térségekben az iparban és az építőiparban foglalkoztatottak aránya jóval magasabb a megyei átlagnál, akárcsak a mezőgazdaságiaké, ami a szolgáltató szféra alacsonyabb arányával társul.

A **szolgáltatásban foglalkoztatottak aránya** 2001 és 2005 között jelentős mértékben emelkedett. 2005-ben elmaradt ugyan az országos átlagtól, ennek ellenére az Észak-alföldi régió a Közép-magyarországi régió (Budapest szerepe!) után a második helyet foglalta el. A régión belül Szabolcs-Szatmár-Bereg megye értéke a legmagasabb, amellyel a „megyék” sorrendjében Budapest, Pest és Somogy megye után a 4. helyen található. A régió és különösen Szabolcs-Szatmár-Bereg megye jó helyezése ezen mutató szempontjából első pillantásra meglepőnek tűnik, a magas érték ugyanakkor az iparnak a foglalkoztatásban betöltött alacsony szerepére utal. A szolgáltatások részletesebb elemzése további problémákra is rámutat: az országos átlagnál alacsonyabb az elsősorban a magánszféra által uralt szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás, a pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolgáltatásai, valamint a ingatlanügyletek, bérbeadás, gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatás ágazatokban alkalmazottak aránya. Ezzel szemben magas (50%-ot meghaladó) azon ágazatok részesedése (közigazgatás, kötelező társadalombiztosítása, oktatás, egészségügyi és szociális ellátás, egyéb közösségi, társadalmi és személyi szolgáltatás), amelyek finanszírozásában az állam döntő szerepet játszik.

A foglalkoztatási viszonyokkal szoros összefüggést mutat a munkanélküliségi helyzet. A **munkanélküliségi ráta** az 1990-es évek és 2003 között jelentős mértékben csökkent (a KSH kimutatása szerint 6,8%-ra), az utóbbi években azonban meredek emelkedést mutatott, s ennek következtében 2005-ben 9,1%-os értékével a régió újra a 6. helyen állt. A régión belül a legjobb helyzetben – szemben a korábbi évek tendenciájával – Jász-Nagykun-Szolnok megye van (12. hely), míg Szabolcs-Szatmár-Bereg megye – Borsod-Abaúj-Zemplén előtt – továbbra is a 19. helyet foglalja el. A magas munkanélküliségi ráta tükrözi Megyei Munkaügyi központ nyilvántartásában szereplő, jelentős nagyságrendű 2005. évi 41.731 fős átlagos regisztrált álláskereső létszámot. Emellett igen kedvezőtlenek a munkanélküliség minőségi jellemzői is: magas mind a pályakezdők (2005. évben 14%), mind a tartósan munka nélkül lévők (2005-ben 26,6%), illetve a szakképzetlenek (2005-ben 57,5%) aránya.

A Sz.-Sz.-B. Megyei Munkaügyi Központ regiszterében nyilvántartott munkanélküliek több mint héttizede a nyolc leghátrányosabb kistérségben él, miközben e térségekben a megye lakosságának kevesebb, mint a fele lakik. A munkanélküliség megyei szinten valamennyi kistérségben a legnagyobb problémák között van. A Nyíregyházi kistérségben él a megyében regisztrált munkanélküliek több mint 10%-a; ezen munkanélküliek egy jelentős része pályakezdő, akik tanulmányaik befejeztével feltételezhetően a munkaerőpiacon történő elhelyezkedés reményében maradnak a megyeszékhelyen.

A kedvezőtlen munkaerő-piaci helyzet enyhítésére megyei és kistérségi szinten is fejlett másodlagos munkaerőpiac épült ki, amely többek között magában foglalja a közhasznú foglalkoztatást, a szociális földprogramot és a szociális közmunka programot.

A gazdaságilag aktívak (foglalkoztatottak + munkanélküliek) a népesség kevesebb, mint háromtizedét, a megyében 33%-át adják. Ehhez az inaktív keresők átlagosnál nagyobb (38%-os), az eltartottak átlagos (32%-os) aránya társul.

Az inaktív népesség átlagos aránya a nyíregyházi kistérségben 29%, ami a Nyíregyházán mért magas foglalkoztatotti arálynak köszönhető. A többi kistérségben az adatok mindenhol meghaladják a 30%-ot, sőt az inaktív keresők aránya a Csengeri, a Fehérgyarmati és a Vásárosnaményi kistérségekben 40%-nál is több. Ezt egyrészt az e térségekre jellemző nagyfokú előregedés, valamint a kielezett foglalkoztatási helyzet miatt a nagyszámú rokkantosságba menekülés okozza.

Az eltartottak arányában kistérségi szinten nincsenek nagy különbségek.

3.1.4. Beruházások, befektetések

A megyében megvalósuló **beruházások anyag-műszaki összetételére** jellemző az épület, egyéb építmény jelleg túlsúlya (57%) a gép-, berendezés, jármű beszerzésekkel szemben, különösen a költségvetési intézmények fejlesztései esetében. 2004-ben a közel 88 md Ft értékű beruházási teljesítmény negyztizede ipari jellegű volt (körükben a gépfejlesztések aránya 47%-ot tett ki), emellett a szállítás, raktározás gazdasági ág súlya volt számottevő (13%).

A rendszerváltás utáni időszakot a **külföldi beruházások** vonatkozásában az álmódosítás és a csodavárás jellemezte realizáció nélkül. A vállalkozói kedv ekkor kezdett kibontakozni, amit a gazdasági szervezetek számának az emelkedése is mutat. 1990-ben kft-ből 443, rt-ből 15, gmk-ból 488, szövetkezetből 265, míg bt-ből 57 db volt – 4 év leforgása alatt a gazdasági szervezetek száma megötszöröződött, a bt-knél 30-szoros volt ez a szám.

1991-ben az egy főre jutó külföldi befektetések értéke mindössze 4.900 Ft volt, a befektetett külföldi tőke nagysága 2,9 milliárd forintot tett ki és 117 külföldi érdekeltségű vállalat működött ekkor a megyében. A jelentősebb külföldi vállalatok 1992-ben jelentek meg először az Alkaloida és a Szabolcs Tejipari vállalat privatizációjával. A privatizáció a megyében 1998-ra kimerült, nem volt több eladható vállalat. A tőkeimport javarészt a feldolgozóipar területére jutott. Jelentősebb külföldi tulajdonú zöldmezős beruházások nem történtek.

2000-re javult az FDI mértéke, megjelentek a multinacionális kereskedelmi vállalatok, javítva a térség foglalkoztatottságát. Ekkorra már 682 külföldi érdekeltségű vállalat működött, több mint 20 milliárd forintos jegyzett tőkével. Az egy főre jutó külföldi befektetések összege pedig meghaladta a 35 ezer forintot. Megjelent az első zöldmezős beruházó, a Flextronics Ltd a nyíregyházi ipari parkban, közel 20 millió \$-os befektetéssel, ami azóta 50-re bővült.

Jóllehet a befektetés-ösztönzésen elsősorban külföldi működő tőke letelepedését értjük, azért meg kell említeni, hogy a GFC és TFC pályázati lehetőségek, valamint a munkahelyteremtő beruházások minden hazai vállalkozás előtt nyitva álltak. Mindezek ellenére a megye tőkevonzó képessége alacsony maradt.

2004-re az Electrolux befektetése jelentette a legnagyobb eseményt, de a Michelin is bejelentette a személyautó abroncs gyárának az építését. Ekkorra a megyében már 1.954 külföldi tulajdonú vállalkozás volt, de ebből csak 67 működik az iparban, a kereskedelemben 1.805. Az egy főre jutó befektetett tőke 163 ezer forintot tett ki (az országos átlag 967 ezer forint).

2004-től az állam már nem tudott speciális állami támogatásokat adni a befektetőknek, amelyek meghaladták volna az uniós átlagot, ugyanakkor a befektetés-ösztönzésben nem jelent meg súlyozottan a kevésbé fejlett területek tökevonzásának a támogatása. A megye jelenleg nem rendelkezik önálló befektetés-ösztönzési stratégiával, sem eszközrendszerrel ennek a megvalósításához. A megyét az egri, a debreceni, végül pedig a miskolci ITDH iroda menedzselte 2003 októberéig, amikor önálló képviselője lett az ITDH-nak Nyíregyházán. Mindemellett a befektetések növekedésének továbbra is gátja, hogy nincsenek térségi marketingakciók, s a megye hírneve a valóságosnál rosszabb.

A megyében 2004. év végén a külföldi érdekltségű vállalkozások száma 1.954, a saját tőke összege 98,5 milliárd Ft-ot tesz ki, melyen belül a külföldi tőke aránya 96,1 %. Összehasonlítva az Észak-alföldi régió adataival, a külföldi érdekltségű vállalkozások száma 2.427, melyek 479,4 milliárd Ft saját tőkével rendelkeznek, a külföldi tőke aránya a saját tőkéből 95,9 %. Az országos összesen adatok szerint a külföldi érdekltségű vállalkozások száma 25.506, melyek 12.763,8 milliárd Ft saját tőkével rendelkeznek, a külföldi tőke aránya a saját tőkéből 76,5 %. Mindezek alapján látható, hogy míg országosan egy-egy cég átlagosan 383 millió Ft külföldi tőkével rendelkezik, ez a mutató a régióban 189 millió Ft, a megyében pedig mindössze 48 millió.

3.1.5. Mezőgazdaság, halászat, erdőgazdálkodás

Sz.-Sz.-B. megyében a mezőgazdasági termelést több kedvezőtlen feltétel nehezíti: elaprózódott birtokszerkezet, a termőtalaj alacsony aranykorona-értéke, az elavult technikai felszereltség, a kapcsolódó infrastruktúra (köztük a mezőgazdasági feltáró és összekötő utak) hiánya, illetve állapota. A szakemberek megítélése szerint szerény az alternatív mezőgazdasági termelés, s nem kielégítő mértékű a biogazdálkodás, valamint az agrár-környezetvédelem.

A megyei össz **GDP**-én belül a **mezőgazdaság hozzájárulása** 6,6%-os (az országos 3,3 %), a mezőgazdasági tevékenységet folytató **népesség magas aránya** (11,2 %-a az országosból) meghatározó. A megyében működő vállalkozások 8,6%-a a fő tevékenysége alapján mezőgazdasági, erdőgazdálkodási besorolású, országosan ez az arány csak 4,5%. A mezőgazdasági besorolású egyéni vállalkozások száma országosan a második legmagasabb (2.398 db).

A **termelési integrációk** új formái (termelői értékesítő szervezetek, termelői csoportok, beszerző értékesítő szövetkezetek, gépkörök) 1999-től fokozatosan növekvő mértékben alakulnak meg. Jelenleg 2 gépkör (Szatmárcsekei Gép és Gazdasegítő kör és a Jármű Gép és Gazdasegítő kör), 51 beszerző értékesítő szövetkezet (BÉSZ), 13 termelői értékesítő szervezet (TÉSZ) és 6 termelői csoport működik megyénkben. A termelői csoportok közül 2 a dohértékesítés, 1-1 az olajos növények, a minőségi búza, a méz, illetve a juhhús értékesítés területén tevékenykedik. A TÉSZ-ek infrastrukturális ellátottsága azonban még nem kielégítő. A TÉSZ-ek, BÉSZ-ek és termelői csoportok többségének árbevétele és taglétszáma nem nyújt fedezetet a gazdaságosan üzemeltethető infrastruktúra fejlesztésére.

A megyében 5 mezőgazdasági szakmákat oktató szakképző iskola működik (Baktalórántházán, Mátészalkán, Nyíregyházán, Tiszabercelen és Tiszavasváriban), emellett szakiskolában részben mezőgazdasági szakmák oktatása folyik Kéken, Tiszadobon és Nyíregyháza két intézményében. Főiskolai szintű oktatást biztosít a Nyíregyházi Főiskola Műszaki és Mezőgazdaságtudományi Kara.

3.1.5.1. Növénytermesztés

A megye területe 623.307 ha, melyből a 2004. évi statisztikai adatok szerint a termőterület nagysága 510.218 ha, a mezőgazdasági művelés alatt álló területé 388.767 ha, a szántó művelési ágé pedig 279.658 ha. A szántó átlagos aranykorona értéke 13,6 AK/ha.

A megye **birtokszerkezete** kedvezőtlen képet mutat. A 0-10 ha közötti területek aránya 62,3%, a 10-50 ha közötti birtokméret 23,5%, míg az 50 ha fölötti birtokméret a mezőgazdaságilag művelt területnek csak mintegy 14,2%-át teszi ki.

A rendszerváltást követően szembesülni kellett azzal a ténnyel, hogy a teljes magántulajdonon végzett mezőgazdasági ártermelés sokkal bonyolultabb, nehezebb és több feladatot ró a termelőre, mint a háztájiban végzett földművelés és ártermelés. A kis- és közepes méretű gazdaságok döntő többsége ezért még ma is csak nagy nehézségek árán, vagy egyáltalán nem tudnak megfelelni a piacgazdaság elvárásainak. Tovább súlyosbítja a helyzetet, hogy a kis- és közepes méretű gazdaságok nem tudnak felkészült szakembereket foglalkoztatni, s így a termelés biztonsága nemcsak az időjárási viszonyoktól, hanem a termesztés technológiai előírások be nem tartásától is függ.

A jövő mezőgazdasági helyzetét erősen befolyásolni fogja a mezőgazdasági termékeket gyártó vállalkozások további tulajdonváltása. A szakképzett, termeléshez értő termelők által művelt terület várhatóan növekedni fog, míg a kicsik, gyengék kénytelenek lesznek felhagyni a termeléssel. Ez a folyamat dinamikus és erősen befolyásolni fogja az elkövetkező évek termelését, valamint a termelés feltételeit. Törvényszerű, hogy rövid-, és középtávon még erősebbé válik a mezőgazdasági, és kertészeti vállalkozások koncentrációja.

A **szántóterületen belül** 2005-ben a gabonafélék aránya 65,3%, az olajos növényeké (napraforgó, repce) 15,4%. A rendszerváltás előtti bázishoz képest csökkenő tendenciát mutat a burgonya, a dohány és a cukorrépa területe.

A megye **zöldségtermesztése** az 1990-évekhez viszonyítva gyakorlatilag megduplázódott. Legnagyobb mennyiségben termelik a paradicsomot, ezt követi a fejeskáposzta, de jelentős az uborka, a csemegekukorica, a zöldpaprika, a sárgarépa és vöröshagyma is. A görögdinnye termelése különösen az utóbbi években, közel 10-szeresére emelkedett.

A megyében van az ország **gyümölcsstermelő** területének 35, az almának 64%-a. Az almatermesztés világviszonylatban is egyedülálló koncentrációt képez. Alig van család, amelynek jövedelmére közvetlenül vagy közvetve ne lenne hatással a jövedelmezősége. Az évente megtermő 400 ezer tonna téli almának mintegy felét a helyi feldolgozó üzemek vásárolják meg és készítik belőle a világpiacon is keresett almasűrítményt. A korábban meghatározó Jonathán mellett megjelentek az új, korszerű fajták. A gyümölcságazat megújulási szándéka napjainkban nagy lendületet vett, megnőtt a telepítési kedv, különösen az almánál, ami azzal is magyarázható, hogy az éghajlati sajátosságok különleges íz és zamanyagokat kölcsönöznek a gyümölcsnek. Valamelyest oldódik az almacentrikusság, a bogyósok és csonthéjasok térnyerése tapasztalható. Az új, korszerű ültetési rendszerbe telepített intenzív, vírusmentes, integrált növényvédelmi technológiát alkalmazó ültetvények évi telepítési üteme 1.100 - 1.400 ha közötti.

3.1.5.2. Állattenyésztés

Az elmúlt évtizedekben a megyét kiterjedt **állattenyésztés** jellemezte. Az állattenyésztésen belül a legnagyobb volument a szarvasmarha-, a sertés- és a juhtenyésztés képviselte, de nem volt elhanyagolható a baromfityenyésztés és a méhészet sem.

A mezőgazdaságon belül az állattenyésztéssel foglalkozó állattartók száma 2002-ben 107.683 volt, igen jelentős, de elaprózódott termelési szerkezettel. Az állattenyésztés legsúlyosabb problémája, hogy a tevékenységet nagyjából 30-40 éves leamortizálódott épületekben vagy elavult technológiával végzik. Hektikus áringadozások sújtották, illetve sújtják az állattenyésztőket. A kisüzemekben sokféle és heterogén összetételű fajtákat tenyésztnek, emiatt az árualap nem egységes.

Az összes számos állat létszám 2004-ben megyénkben 76.391 volt. Az állatsűrűség a mezőgazdaságilag művelt területre vetítve 0,2 számosállat/ha, mellyel nem lehetünk elégedettek. Az összes **szarvasmarha** létszám az 1991-1995-ös évek átlagához viszonyítva 24,5%-kal csökkent. A kifejt tej mennyisége ugyanezen időszak alatt 23,5 %-kal lett kevesebb és a vágómarha értékesítés egyharmadára esett vissza. A **sertésállomány** ugyanakkor az 1991-1995-ös évek átlagához viszonyítva 4,1 %-kal nőtt. A megye **juhágazata** átmeneti növekedés után ismét csökkenőben van. Az összes juh létszám 2004-ben az előző évhez képest 17 %-kal csökkent; a juhászatok száma megyénkben 1.000 körüli.

A **tyúkfélék** száma permanens növekedést mutat, 2004-ben 2.387 ezer db volt. A megyében tevékenykedő 920 **méhész** mintegy 69 ezer méhcsaládot tart.

Az előzőekben részletezett állományváltozások következtében a mezőgazdasági termelés árbevételén belül az állattenyésztés árbevételi aránya mára nem éri el a 40%-ot sem, ennek következtében már az ágazatok egyensúlyának megbomlásáról beszélhetünk, melynek következményei az egész agrárágazatot sújtják.

3.1.5.3. Halgazdálkodás

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a **halászati vertikumon** belül két fő irányvonal a jellemző: a halastavi haltermelés és a természetes vízi halgazdálkodás.

Haltermelésre hasznosított halastavaink összterülete mintegy 565 ha. Ennek a területnek a haltermelése éves szinten 400-450 tonna. Az itt megtermelt halmennyiség egy része közvetlen fogyasztásra kerül, másik hányaduk pedig a horgászati és halászati hasznosítású természetes vagy mesterséges vizeink népesítő anyagát adja.

A természetes vízi halgazdálkodáson belül a megyében található mintegy 6.600 ha vízfelületen történő halászati hasznosítást értjük. A két meghatározó ág ezen belül a halászat és a **horgászat**.

3.1.5.4. Erdőgazdálkodás

Megyénkben mintegy 105 ezer hektár az üzemtervvel rendelkező **erdőterület**, mely 17,5%-os erdősültséget jelent. Ez az országos átlagtól (18,8 %) alacsonyabb, a Nagyalföld átlagos erdősültségétől magasabb (9,4 %).

A megyében a gazdasági rendeltetésű erdők részaránya 88,7%, mely az országos átlagot (80%) meghaladja. Ez a terület agrárjellegének, a kedvező fatermesztési adottságoknak, valamint a nagy területű ültetvényes erdőknek tulajdonítható.

A védelmi elsődleges rendeltetés aránya 9,5%, melyhez a védő erdők, a fokozottan védett erdők, valamint a védett erdők tartoznak. Ezen elsődleges rendeltetésbe sorolt erdőknél fele arányban a természetvédelmi szempontok, fele arányban a különféle más védelmi szempontok (talajvédelem, gátak védelme stb.) indokolják a besorolást. A közjóléti funkció aránya alacsony, az országos 2,5%-os aránnyal szemben csak 1 % körüli.

Az erdők tulajdonszerkezete szempontjából a megye igen sajátos helyzetben van, hiszen a köztulajdonú erdők országos 65%-os súlyával szemben itt éppen fordított az arány: az állami, illetve köztulajdonba tartozó erdők viszonylag alacsony, 31%-os részesedése a jellemző. E kategóriában természetesen a Nyírerdő RT. által kezelt kincstári erdővagyon a meghatározó, mely a fenti arányból 28%-ot képvisel. A fennmaradó 3%-ot vízügyi, önkormányzati és egyéb, közösségi tulajdonban levő erdőterületek alkotják.

A megyében a magántulajdonú erdők aránya a jelentős, mintegy 51%-os, melyből 34%-ot a magánkézben levő erdők és 17%-ot a társult tulajdonban levők képeznek.

3.1.6. Turizmus

Az Észak-alföldi régióban kialakított idegenforgalmi termékek az elmúlt időszakban igen jelentős számú turistát vonzottak, számuk növekedése azonban 2003-ban megállt és 2004-ben már csökkenés volt megfigyelhető, amely a Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben közel azonos mértékű, míg Jász-Nagykun-Szolnok megyében sokkal kisebb ütemű volt. A vendégéjszakák számát tekintve a visszaesés a régió két keleti megyéjében már 2003-ban elkezdődött, és nagyobb mértékben sújtotta Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye a turizmust illetően a magyarországi megyék rangsorának a végén helyezkedik el. A turisztikai bevételek nagyságrendje nem éri el az országos bevételek egy százalékát sem, illetve a megyei GDP megközelítőleg 1%-ának felel meg.

A megye turizmusának fő jellemzői: az átutazó és a kiránduló forgalom túlsúlya, az erős szezonális és a területi koncentráció. Alacsony a fajlagos költség, a turizmust szolgáló létesítmények fenntartási nehézségekkel küszködnek. A turizmus eddigi spontán alakulása nem hozta magával a megye nagy részének turizmusba való integrálását.

A turisztikai vállalkozások közötti együttműködési készség gyenge, elégtelen az irányítási és a marketing tevékenység, a tevékenységek összehangolásának nincs gazdája. A turizmust érintő célok és feladatok nincsenek egyértelműen megfogalmazva és szervezethez rendelve. Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy a turizmus több megyei és települési szervezet keretében helyet kapott. Sok tartalék rejlik a köz- és a magánszektor együttműködésében is, amelynek mozgósítása a szakemberek szerint a turizmus sikeres fejlesztésének is alapfeltétele lenne.

A turizmus fejlesztésére megvan a készség mind az önkormányzatok, mind a lakosság részéről, mivel az a megye gazdaságára és az itt élő emberek életkörülményeire kedvező hatásokat gyakorolna.

Összességében a megye turisztikai helyzetéről a következő főbb megállapítások tehetők:

- Ø A turizmus hatékony fejlesztését és szervezését összehangolni hivatott megyei szervezet kialakulatlan.
- Ø A megyében található turisztikai vonzerők változatosak.
- Ø A földrajzi helyzetből adódó átutazó forgalom súlya nagy.
- Ø A térség megközelíthetősége nehéz és időigényes
- Ø Néhány településen jelentős a kirándulóforgalom.
- Ø A megyei marketing gyenge.
- Ø A Tisza és mellékfolyói vízi turizmusa számottevő.
- Ø Rövid a turisztikai szezon.
- Ø Hiányoznak a komplex turisztikai termékek.
- Ø Kiépítetlen a turisztikai infrastruktúra.
- Ø Kevés a minőségi szálláshely, a kiegészítő szolgáltatások színvonala alacsony.
- Ø A beutaztatási tevékenység hiányzik.
- Ø Jellemző a turisztikai szakismeret és a nyelvismeret hiánya.
- Ø Kevés a turisztikai pályázati lehetőség, nincs forrás és szakember a projektek előkészítésére.
- Ø Alacsony a fajlagos költség – alacsony a turisztikai vállalkozások jövedelemtermelő képessége.
- Ø A turisztikai szervezetek közti együttműködés alacsony szintű.

3.2. Gazdasági infrastruktúra

3.2.1. Ipari parkok, inkubátorházak, spin-off szervezetek

3.2.1.1. Ipari parkok

1990-ben még nem voltak ipari parkok a megyében. Léteztek ipari tevékenység céljára kijelölt körzetek, de azokat ipari területeknek, ipari vagy gazdasági zónáknak hívták. Előre közművesített terület egyedül Mátészalkán volt, ahol egy 1968-as gazdaságpolitikai döntés nyomán úgy igyekeztek ipart telepíteni a megyébe, hogy már infrastruktúrával ellátott területre vitték az üzemeket, így biztosítva a beruházáshoz szükséges feltételeket. Sok városi ipaterületen sem a szennyvíz, sem a gázvezeték kiépítettsége nem volt megfelelő.

A megyében először Nyíregyháza rendelkezett ipari park címmel 1997-ben, majd gyorsan ezt követve más megyei városok is megkapták a címet. 2000-re már 7 településen volt ipari park címet nyert terület: Nyíregyháza mellett Nyírbátorban, Mátészalkán, Fehérgyarmaton, Csengerben, Záhonyban és Tuzséron.

A parkok mérete teljesen eltérő volt, de átlagos területük meghaladta a 20 hektárt. Nagyobb zöldmezős beruházás fogadására csak a nyíregyházi ipari park volt képes, itt az ipari park területe 107 hektár és a bővíthető részekkel együtt elérheti a 350-400 hektárt is.

Az ipari parkok nem mindenhol voltak közművesítve. A szakirodalom szerint nem jelent közművesített ipari parkot az a terület, ahol a közművek a telekhatár mellett haladnak el, de beállításuk a telkekre már nincs. Ilyen volt 2000-ben Záhony, Tuzsér, Nyírbátor. Fehérgyarmaton az elektromos rendszer nincs kiépítve, Csengerben pedig még kevesebb közmű van.

Erre az időszakra jellemző továbbá, hogy az ipari parkoknak nem volt menedzsmentjük, az ezzel kapcsolatos feladatokat gyakran az önkormányzat kijelölt dolgozója vagy éppen a polgármester látta el. Marketingre, reklámra nem igazán költöttek. Az érdeklődő cégeknek nem tudtak komplett szolgáltatást nyújtani, ami magába foglalná az őrzés-védelmet, a munkaerő kölcsönzést, takarítást, szállítást, étkeztetést és a könyvviteli feladatok egy részét.

Jelentősebb zöldmezős beruházás a megyében csak Nyíregyházán valósult meg a Flextronics révén 2000-ben. Ez azért volt fontos lépés, mert addig csak a privatizáció révén jött a megyébe a külföldi tőke – a multinacionális kereskedelmi vállalatokat leszámítva.

2004-re az összkép nem sokat változott. Nyíregyházán az újabb multi mellett (Electrolux) több kisebb KKV jelent meg az ipari parkban és Mátészalkán is betelepült néhány kisebb külföldi tulajdonú vállalkozás (Schott). Nyíregyházán gyakorlatilag megtelt az első fázisban közművesített, a befektetők számára kiejánlható rész (bővítése folyamatban van).

A megye többi ipari parkjában a helyzet változatlan maradt. Pozitív kivétel Nyírbátor város, amely 470 millió Ft-ot nyert pályázaton az ipari park infrastruktúrájának kiépítésére, amit egy évvel később át is adtak. A többi ipari parknak továbbra is csak részmunkaidős a menedzsmentje, a megyei ipari parkjait az ITDH képviseli a külföldi befektetők számára.

Hiányosság még, hogy összességében a megyére is az országos centralizáltság a jellemző, itt is Nyíregyházára összpontosulnak a beruházások, a város adja a megyei GDP 40%-át. Elkezdődtek az autópálya építések, ami szükséges, de nem elégséges feltétele a befektetések ösztönzésének és a befektetőknek a megye határhoz közelebb eső területeire vonzásának.

3.2.1.2. Inkubátorházak

Az inkubátorház olyan telepszerűen létesített ipari, szolgáltató és helyenként kereskedelmi létesítmények együttese, amely a mikro- és kisvállalkozások számára a kor színvonalán képes biztosítani a korszerű gyártmányok előállításához, a modern technológiák alkalmazásához nélkülözhetetlen feltételeket. A bérlői elsősorban növekedésorientált, korszerű termelő és/vagy szolgáltató tevékenységet folytató, közepes létszámú munkaerőt foglalkoztató mikro- és kisvállalkozások. Az inkubátorház felkaroló szerepet tölt be azzal, hogy olyan technikai és szakmai háttérrel ad, amely növeli a betelepülő vállalkozások esélyeit a sikeres kezdéshez, a tanulásához, a megkapaszkodáshoz és a növekedés megindításához.

Nyíregyházán a megyénkben és az országban is elsőként 1991-ben hozta létre a PRIMOM Alapítvány a volt szovjet laktanya hasznosításával a Vállalkozói Inkubátorház és Innovációs Központot; amely a meglévő épületek átalakításával és új építésével öt felújítási ütemben érte el jelenlegi állapotát, ami közel 3.400 m² kiadható területet jelent. A létesítmény teljes kihasználással működik.

Záhonyban a Záhony és Térsége Fejlesztési Kft. a Záhonyi Logisztikai, Üzleti és Kereskedelmi Központot (az épület 1800 m² bruttó területtel rendelkezik), míg **Újfehértón** a Rio Trade Kft. 2002 óta a Technológiai Inkubátorházat üzemelteti (utóbbit magán cég hozta létre).

Jelenleg **Mátészalkán** megvalósítás fázisába került egy új Inkubátorház és Képzési Központ (Technológiai Centrum), amely az Ipari Park területén épül meg az ott működő, főként optomechatronikai vállalatok beszállítási és képzési igényei alapján.

Ezzel elkezdődött egy **megyei inkubátorház-hálózat** kialakítása, amelynek célja a meglévő tapasztalatokra építve, a helyi igények és adottságok figyelembe vételével további inkubátorházak (innovációs központok, technológiai központok) létesítése főként az ipari parkokban és kistérségi központokban.

3.2.2. Logisztikai tevékenység

Az Országos Területrendezési Tervről szóló 2003 évi XXVI. tv. 1/4. sz. melléklete szerint az Észak-Tiszántúli térség logisztikai központjaként Záhony került kijelölésre Nyíregyháza részközponttal.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye területének egy része az Országos Logisztikai Központok szerves eleme. A megye földrajzi elhelyezkedése predesztinálja a logisztikai funkció betöltésére. A Logisztikai Központ szerves része a Záhony-Nyíregyháza tengely, mint a Páneurópai V. Közlekedési Folyosó egy része.

A **Záhonyban és térségében** lévő vasúti csomópont ma is kiemelkedő szerepet tölt be a kelet-nyugati kereskedelemben, s egyben az infrastrukturális háttér kulcspozícióban lévő eleme a Magyarországon áthaladó V. Pán-európai Korridorinak (Trieszt-Ljubljana-Budapest-Záhony-Kijev-Moszkva), és napjainkban az Európai Unió keleti irányú végpontja. A volt Szovjetunió nyugati határán épült ki, ahol a Páneurópai normál nyomtáv vasúti nyomtáv találkozik a Transz-szibériai széles nyomtávval.

A jelentős volumenű áruforgalmi feladatok mellett szerepét kiemeltté teszi a körülmény, hogy egy transz-európai tengely eltérő nyomtávolságú részeinek találkozási pontja, ahol kiépültek az áruk akadálymentes áramlásának technológiai és technikai feltételei: az eltérő nyomtávolságú vasúti kocsik tengelyátszerelése, illetve a nagytömegű áru átrakás. Az átrakási tevékenységet az áruk jellegének megfelelő technológiai felszereltséggel biztosítja (ömlesztett áruk átrakása, kiscépes és darus rakodás, illetve folyékony áruk átfejtése).

Jelen pillanatban a térség legnagyobb logisztikai szolgáltatója a MÁV Rt., ezzel az egyik legnagyobb foglalkoztató is itt a térségben. A MÁV mellett mintegy 17 speditőr és logisztikai vállalkozás végzi a tevékenységek széles skáláját a térségben. A körzetben 12 logisztikai központ és 22 közvámraktár működik.

A megye logisztikai szerepének szempontjából a másik meghatározó térség **Nyíregyháza és vonzáskörzete**. A térségben jelentős logisztikai, elsősorban az áruszállításhoz és raktározáshoz kapcsolódó kapacitások épültek ki az elmúlt 15 év során. A Nyíregyházi decentrumot kedvező adottságok jellemzik, mivel közúti és vasúti szempontból is találkozási és csomóponti helyzetben van.

Közúti szempontból a megye minden fontosabb, kétszámjegyű útvonala Nyíregyházán halad át, míg vasúti szempontból a 100-as Budapest-Záhony Moszkva vasútvonal és a 80-as Nyíregyháza-Miskolc-Budapest találkozási pontja.

A logisztikai szolgáltató decentrum nagy szerepet játszik a kelet-nyugati, áruszállításban, kiemelkedően a közúti áruszállításhoz kötődően. A közúti exportforgalom célállomásai között meghatározó a nyugati és északi irány, de kiemelkedően magas a román viszonylat forgalma is. Áruféleségek tekintetében a gépek és a késztermékek közúti exportja a legelterjedtebb.

Nyíregyházán a 36.sz főút nyugati szakaszán működik logisztikai bázis, de további ilyen célra igénybe vehető terület áll rendelkezésre a meglévő ipari park területén. A város új településszerkezeti terve, helyi építési szabályzata, valamint szabályozási terve új kereskedelmi szolgáltató létesítményeket befogadó területeket tartalékol logisztikai célokra a 36. sz. főút nyugati szakaszán, az M3-as autópálya 4.sz. főúti csomópontja mellett, továbbá a Debreceni út és a keleti külső körút mentén, valamint a Pazonyi út déli oldalán.

A 1990-es években a vasúti szállítás és hozzá kapcsolódó egyszerű szolgáltatások voltak a legjellemzőbbek. A kelet-nyugati áruszállításban a gyors árutovábbítás dominált. A fő tevékenységet a vasúti áruszállítás jelentette, a közút növekvő térhódítása mellett. Ebben az időszakban a tevékenységeket főleg az állami szervezetek képviselték, magán befektetések nem jellemezték az iparágat a megye területén.

1990 és 2000 között jelentős tőkebefektetés valósult meg a megyében a logisztika területén. Megjelentek a magánvállalkozások és a külföldi tőke is belépett az ágazat kínálati oldalán. Komoly logisztikai szolgáltató központok alakultak ki, első sorban Nyíregyházán és Záhony és térségében. A logisztikai szolgáltatások körében is jelentős átrendezés figyelhető meg. A 2000-es évre a vasúti áruszállítás mintegy a felére csökkent, ezzel együtt párhuzamosan a közút térhódítása a jellemző, így a szolgáltatások is ehhez e relációhoz igazodtak. Nyíregyházán a közúti logisztika komoly fellegvára épült ki. 2000-re a logisztika már nemcsak az áruátrakást és továbbítást jelentette, hanem megjelent a raktározás, csomagolás, egységtrakomány képzés stb., valamint feladatot képez a határ- és vámeljárási folyamatok ellátása.

3.2.3. Pénzügyi szolgáltatások

A megye pénzügyi szolgáltató hálózatát vizsgálva a szolgáltatói egységek mennyiségét tekintve teljes lefedettség mutatkozik.

Egyik szegmense a '60-as évek betétgyűjtő helyeiből kifejlődött és megyei hálózatot képező, szövetkezeti típusú formát őrző pénzügyi szervezetek, a **takarékszövetkezetek**. A közelmúltbeli egyesülési-beolvadási folyamatok eredményeként jelenleg már csak 10 takarékszövetkezet végez szolgáltatást, mintegy 143 telephellyel, illetve fiókkal. A nagyobb városokban több takarékszövetkezet is jelen van (Nyíregyháza 4, Nyírbátor 4, Mátészalka 3, Kisvárdra 2, Fehérgyarmat 2.), a többi település esetében területi megosztás érvényesül. A megye településeinek 58%-ában van kirendeltség, melyek jellemző tevékenységként betétgyűjtést, hitelezést (lakossági, vállalkozói), folyószámla-vezetést (lakossági, vállalkozói, non-profit szervezet) és új elemként Start-számla vezetést, Baba-kötvény kezelést végeznek.

A pénzügyi szolgáltatások másik szférája a **klasszikus bankszektor**, melyek szintén tőkéjüket koncentrálnak és a szolgáltatási palettát növelve egyre inkább bankcsoportként jelennek meg. Megyénkben kirendeltségekkel rendelkeznek, üzleti körük országos, illetve nemzetközi. Portfóliójukra az országos értékek jellemzőek. Megyénkben is az OTP bankcsoport a piacvezető, az önkormányzatok számlavezetésében, lakossági folyószámla vezetésében csak az Erste Bank Hungary Rt. jelent bizonyos konkurenciát.

Az Európai Unióban (is) egyre jobban felértékelődik a **mikrofinanszírozás** (ld. JEREMIE program). A tőkeszegény és forráshiányos mikro- és kisvállalkozások finanszírozása szempontjából megyénkben különösen nagy jelentősége van a nem bankképes vállalkozások számára fejlesztési forrást biztosító Mikrohitel és a Mikrohitel Plusz Programnak, valamint a már bankképes vállalkozások likviditását javító Széchenyi kártyának. Az előbbi két programban a PRIMOM Alapítvány, az utóbbiban a Kereskedelmi és Iparkamara és a VOSZ megyei szervezetei segítik a vállalkozások forráshoz jutását.

3.2.4. Információtechnológia

1990-ben országosan a 100 lakosra jutó **vezetékes telefonfővonalak** száma nem érte el a 10-et. Magyarország ezekben az években a távközlési infrastruktúra fejlesztés területén még a környező közép-európai országokhoz képest is jelentősen elmaradt. A '90-es években jelentős fejlődés indult meg. Az 1992-ben megalkotott távközlési törvény és a hozzá kapcsolódó koncessziós törvény üzleti alapokra helyezte a távközlési szolgáltatásokat, amelyben meghatározó szerepe lett a magántőkés vállalkozásoknak.

Az azóta eltelt időszak óriási mértékű technikai és infrastruktúrafejlődést hozott, és ezzel összefüggően a szolgáltatások nyújtásának egyéb feltételei tekintetében is korszerű színvonalat ért el a magyar távközlés, s ezen keresztül Szabolcs-Szatmár-Bereg megye is.

A megyében a '90-es évek elejétől nagy változások történtek a távközlési szolgáltatások terén mind mennyiségileg, mind minőségileg. A legkorszerűbb optikai kábelek építésére, digitális átviteli rendszerek és digitális központok telepítésére került sor. Igen nagy fejlődés volt tapasztalható a települések helyi hálózatainak bővítésében. Az első időkben főleg a mennyiségi igények kielégítése volt a cél, majd egyre több igény merült fel a beszéden kívül adatátvitelre, internetre stb., így az analóg vonalak helyett egyre inkább az ISDN2 és ISDN30 vonalak, ma pedig már az ADSL vonalak kerülnek előtérbe.

A **mobil telefonok** számának rohamos növekedésének következményeként ma már a vezetékes területen a meglévő állomány lassú csökkenésével kell számolni. Ezen adatok megerősítik azt a tényt, hogy ma a minőségi követelmények jobbításán kell a távközlési szolgáltatóknak fáradozni.

Ennek alátámasztására az alábbiakban összefoglalóan bemutatjuk, milyen fejlesztések várhatók a 2005. év végére.

A törvényi kötelezettség 2003 novemberéig, az új elektronikus hírközlési törvény megjelenéséig, 500 lakosonként egy darab nyilvános távbeszélő készülék üzemeltetését írta elő. A fent említett törvény ezt megváltoztatta és 1000 lakosonként egy darab készülék üzemeltetésére kötelezte a távközlési szolgáltatót. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 2004 év végén 1.318 db nyilvános készülék működött, a kötelezettség 698 db, a többlet 690 db volt.

A törvények és rendeletek a T-Com-on kívül más távközlési szolgáltatók számára is lehetővé teszik a közcélú távbeszélő szolgáltatás nyújtását. Más szolgáltatók piacra lépése bővíti a szolgáltatások és a szolgáltatás csomagok palettáját, olcsóbbá válhat a belföldi és nemzetközi távhívás. Az egyre erősödő verseny egyre jobb és egyre olcsóbb szolgáltatások biztosítására ösztökéli a távközlési szolgáltatókat.

Bár egyre inkább előtérbe kerül az adatkommunikációs szélessáv használata, jelenleg a telekommunikációs infrastruktúrán belül az optikai és a szélessávú rendszerek kiépítettsége még nem megfelelő színvonalú, a **minőségi adatátviteli és kommunikációs szolgáltatások** több településen nem elérhetőek. A szélessáv elterjedésében az Európai Unió szintjén vagyunk, nagy eredmény, hogy egyre többen használják a szélessávú internet hozzáférés adta vívmányokat.

Ugyanakkor tény, hogy nem mindenki fér hozzá egyformán az info-kommunikációs technológia (ICT) vívmányaihoz. Az ICT elérhetősége a város és vidék, a tehetősek és szegényebbek, a képzettek és képzetlenek, a nők és férfiak vonatkozásában is jelentős különbséget mutat.

A megyében elterjedőben vannak a műholdas szélessávú szolgáltatások. Főleg olyan településeken veszik igénybe, ahol nem volt vezetékes távbeszélő szolgáltatás, illetve a MATÁV (TELECOM) nem, vagy csak késve biztosította az ISDN2, ISDN30, később pedig az ADSL szolgáltatásokat. Újabban elterjedőben van a UPC komplex távbeszélő és szélessávú hozzáférést biztosító szolgáltatása is, melynél a biztosított hozzáférések viszonylag jók és az árak is versenyképesek.

3.2.5. K+F, innováció

A K+F nek három típusa ismert: alapkutatás, alkalmazott kutatás és a kísérleti fejlesztés. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében alap- és alkalmazott kutatásokat elsősorban a Nyíregyházi Főiskolán, a Gyümölcstermesztési Kutató és Szaktanácsadó Kht-ban Újfehértón, a Debreceni Egyetem nyíregyházi, kisvárdai és nagykállói telephelyein, valamint a Megyei Növényvédő Állomáson végeznek. Kísérleti fejlesztést főként a megye nagyobb ipari vállalatai vagy önmagukban, vagy valamelyik tudáscentrummal (Nyíregyházi Főiskola, Miskolci Egyetem, Debreceni Egyetem) közösen folytatnak.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kutatás-fejlesztéssel kapcsolatos főbb adatait összehasonlítva az országos, illetve a régiós átlaggal minden téren jelentős elmaradás figyelhető meg: kevesebb a kutató-fejlesztő hely, az ott dolgozó tudományos kutató-fejlesztő létszám, a kutatás-fejlesztésre fordítható fajlagos költségek nagysága csakúgy, mint a tudományos fokozattal rendelkezők száma és aránya. Összességében ugyancsak szerényebb a publikációs tevékenység.

A kutatási eredményeknek a létrehozói, másrészt pedig a vállalkozások számára innovatív és humán-erőforrásfejlesztéssel kapcsolatos szolgáltatások nyújtói a tudáscsoporthoz (felsőoktatási intézmények, kutatóhelyek) képezik zömmel az innovációs lánc kínálati oldalát.

2004-ben az Észak-alföldi régió vállalkozásai 6,3 milliárd Ft-ot fordítottak kutatás-fejlesztésre. Az összeg több mint 70%-a Hajdú-Bihar megye vállalkozásaihoz kötődött, 23%-a Jász-Nagykun-Szolnok megye feldolgozóiparban működő nagyvállalatainak kutatási, kísérleti fejlesztési munkáiban realizálódott. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei cégek innovációs tevékenységét mindössze 4%-ot kitevő hányaduk segítette. A társadalomkutató csoportja révén Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a Nyíregyházán felhasznált 1,3 milliárd Ft 80%-át a felsőoktatási kutatóhelyeken, döntően a mezőgazdasági és a társadalomtudományok finanszírozására fordították.

Ha megvizsgáljuk, megyei szinten hogyan alakult a kutatás-fejlesztések ráfordításainak aránya, szintén szemléletes képet kapunk, amely azonban egyáltalán nem meglepő. Számottevő innovációs ráfordítások a megyeszékhelyen, a regionális szinten is jelentős Nyíregyháza-Debrecen innovációs tengelyen, illetve Nyírbátorban és Mátészalkán láthatunk.

Figyelemreméltó azonban, hogy a fejlesztések számát tekintve Hajdú-Bihar egyéb területen megnyilvánuló előnye nem érvényesül a kísérleti fejlesztések során, ugyanis Szabolcs-Szatmár-Bereg megye innovatív cégei több kísérleti fejlesztést végeznek. Az itt folytatott 317 fejlesztés (2004) a kutatóhelyek arányát tekintve jelentősnek mondható és míg Hajdú-Biharban egy vállalkozási kutatóhelyre 10 kísérleti fejlesztés jut, addig Szabolcs-Szatmár-Beregben 20.

2004. január 1-jétől új kötelezettség, az innovációs járulékfizetés terheli a gazdasági társaságokat, a Kutatási és Technológiai Innovációs Alapról szóló 2003. évi XC. törvény alapján. Ennek egy része a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal és a Kutatás-fejlesztési Pályázati és Kutatáshasznosítási Iroda döntése alapján visszakerül a régiókba a regionális innováció támogatására. A pályázatok célja az innovációs kezdeményezések felkarolása, segítése oly módon, hogy ezekből a régió tudásközpontjai, kis- és középvállalkozásai egyaránt részesülhessenek a gazdaság versenyképességének fokozása mellett. Ilyen pályázatok például a 2005 és 2007 között meghirdetésre került **INNOCSEKK** program, valamint a **Baross Gábor Program**.

2004. decemberében jött létre az **Észak-Alföldi Regionális Innovációs Ügynökség (INNOVA)** a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal kezdeményezésére, melynek célja technológiai innovációs hálózatok szervezése, valamint innovációs szolgáltatások nyújtása. Az Innovációs Ügynökség munkáját, az innovációt ösztönző, segítő, innováció-barát környezet kialakítását, innovációs hálózat felállítását, együttműködését három konzorciumi partner segíti:

- az Észak-Alföldi Regionális Agrár-Innovációs és Technológiatranszfer Központ Kht.,
- az Észak-Alföldi Regionális Ipari-Innovációs és Technológiatranszfer Központ Kht.,
- az Észak-Alföldi Regionális Termásvíz-hasznosítási Innovációs és Technológiatranszfer Központ Kht.

A Innovációs Törvény megjelenését követően országos szinten felgyorsult az ún. **spin-off** szervezetek alapítása, elsősorban a nagyobb egyetemek vonzáskörzetében. A megyében 2005 szeptemberében alakult meg az első spin-off vállalkozás, amelynek tulajdonosi körében a Grenex Kft, az Észak-Alföldi Regionális Agrár-Innovációs Központ Kht., a Nyír-Kert TÉSZ, valamint a Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrumának oktatói, kutatói találhatók meg. A vállalkozás funkcionális élelmiszeripari termékek kifejlesztését végzi a Debreceni Egyetem kutatóinak eredményeire alapozva.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében elsősorban a Nyíregyházi Főiskolán és a Debreceni Egyetemi Tudásközpontban folyó kutatási irányok a mérvadóak a jövőbeni spin-off vállalkozások tevékenységeinek becsléséhez.

4. Közlekedés

4.1. Közúti közlekedés

A közúti közlekedésről általában elmondható, hogy a dinamikus közúti forgalomnövekedés, mely a magyarországi motorizációs szint, valamint a tranzitforgalom évi 5-7 %-os növekedésének következménye, a városok és nagyobb települések környezetében folyamatosan érezteti a kapacitáshiányokat. A hálózati problémák mellett tovább súlyosbítja a helyzetet az a körülmény, hogy az utak 100 KN terhelésre épültek az EU-ban általános 115 KN-el szemben.

A településeken áthaladó főútvonalak magas részaránya miatt a forgalom lassul, túlzott a levegő- és zajterhelés, fokozott a balesetveszély.

A városi közlekedésben az elmúlt évtizedben bekövetkezett változások – a személygépkocsi állománynövekedés, egyes területek funkció váltása, a közforgalmú közlekedés romló színvonala – jól érzékelhető feszültségek forrásává váltak. A közlekedési infrastruktúra növekvő területfoglalása a városi élet minőségét rontja.

4.1.1. Országos és önkormányzati közutak, hidak

a) Országos közutak, közúti hidak

A megye országos közúthálózatának hossza 2.099 km, amely mintegy 7%-a a 30.456 km-es teljes országos közúthálózatnak. A külterületi utak hossza 1.310 km, a kiépítetlen utaké 10 km (1 % alatti). A 100 km² jutó úthossz 2 km-rel haladja meg az országos átlagot.

A megyei országos közúthálózat burkolatállapota és felületi egyenetlensége ugyanakkor rosszabb, teherbírása valamivel jobb az országos átlagnál.

A megye 175 darab közúti hídjából (az országos hídállománynak 3%-a) 5 darab (2,9%) teherbírás, 24 darab (13,7%) szélesség, további 4 darab (2,3%) pedig szélesség és teherbírás szempontjából nem megfelelő. Ez az országos átlaghoz képest rosszabb hídállapotokat mutat. Megyénkben 8 darab 50 m feletti nyílású híd van, melyből 4 a Tiszán, 2-2 pedig a Szamoson, illetve a Keleti-főcsatornán ível át.

b) Önkormányzati utak, hidak

A belterületi önkormányzati utak hossza 2.666 km, kiépítettsége 76,7%-os. Az útburkolatok átlagszélessége 4,3 m. A közutak élettartamát jelentősen meghatározó víztelenítés állapota rendkívül kedvezőtlen képet mutat, az összes belterületi útállomány 29,5%-án semmilyen víztelenítési megoldás nincs.

A 2.036 km hosszú kiépített belterületi útból 706 km sürgősen komolyabb állapotjavító beavatkozásra szorul.

Az önkormányzati kezelésben lévő (nyilvántartásban szereplő) hidak száma 55 db. A 30 m-nél nagyobb szabad nyílású hidak száma 4 db. A teherbírás vonatkozásában 17, a szélességet illetően 16 híd nem megfelelő. A hidak átlagéletkora 52 év. Az állomány egy részénél szigetelési és szerkezeti problémákra utaló elváltozások láthatók. A rendszeresen elmaradó felújítási munkálatok miatt az állagromlás felgyorsulását lehet tapasztalni.

4.1.2. Az országos közutak útkategóriák szerinti megoszlása

a.) Gyorsforgalmi utak

A megyén halad át az V. sz. nemzetközi korridor részét képező M3-as autópálya nyomvonala, melynek Görbeháza – Nyíregyháza közötti szakasza a koncepció készítésének időpontjában kivitelezés alatt állt.

Az M3-as autópálya Nyíregyháza – Vásárosnamény, valamint Vásárosnamény – országhatár közötti szakaszai, továbbá az M300-as (Vásárosnamény – Záhony Dél) autótút és az M49-es (Őr – Csengersima) előkészítési fázisban volt az anyag készítésének időpontjában.

b)/ Elsőrendű utak

A megyét átszeli a 4.sz. elsőrendű főút, melyen jelentős nemzetközi forgalom bonyolódik. A másik elsőrendű úthálózati elem a 41.sz főút. A két elsőrendű főút együttes hossza 165.603 m, úthálózaton belüli aránya 7,9 %, alacsonyabb az országos átlagnál (8,8 %).

c.) Másodrendű főutak

A megye területén hat másodrendű főút van: a 36.sz., a 38.sz., a 49.sz., a 471.sz. és a 491.sz., melyek együttes hossza 207.771 m . Az úthálózaton belüli részarányuk 10%, ami az országos átlagot (14,3 %) nem éri el.

d.) Alsóbbrendű utak

Az összekötő-, bekötő-, valamint vasútállomáshoz vezető utak együttes hossza 1.721.794 m (82 %), a megyei úthálózaton belüli részaránya gyakorlatilag megegyezik az országos átlaggal (82,1 %).

4.1.3. Kerékpárút-hálózat

A megyében épült kerékpárutak hossza 2004-ben 188,7 km volt, amelyből 89,3 km kerékpárút, 93,4 km gyalog-kerékpárút, 6 km pedig kerékpársáv. A meglévő építményekből burkolatállapot miatt 19,7 km, a burkolat szélességet illetően pedig 115,1 km nem megfelelő.

Összefüggő kerékpárút lényegében csak a Tisza árvédelmi töltésén, a 3834.sz, a 3821.sz összekötő-, valamint a 49.sz. főút mellett van kialakulóban.

4.1.4. Közúti határátkelőhelyek

Az EU tagországi célul tűzték ki egy olyan egységes szolgáltatási színvonalú közlekedési hálózat kialakítását, amellyel a személyek és az áruk gyors akadálymentes áramlását lehet biztosítani. A határátkelőhelyek lényegében a közlekedési útvonalak határátkelőhelyeit jelentik.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az ukrán határszakaszon 5 nemzetközi határátkelőhely van: Záhony, Lónya, Barabás, Beregsurány és Tiszabecs térségében. A lónyai és a barabási határátkelőhely nem felelt meg az EU normáknak, ezért átépítésük megkezdődött.

A román határszakaszon két közúti határátkelőhely van, az egyik Csengersimánál, a másik Vállajnál.

4.1.5. Közhasznú autóbusz közlekedés

A megyei közhasznú autóbusz közlekedés személyszállítási teljesítményeinek 1990 és 2004 közötti alakulását elemezve megállapítható, hogy a szállított utasok éves száma a közel másfél évtized alatt 75,4 millióról 67,2 millióra mérséklődött, a megtett utaskilométereké 541 millióról 512 millióra csökkent, ugyanakkor mind a férőhely km, mind a kocsi km emelkedett.

A közúti tömegközlekedésben az utas-szám 2000-ig egyértelműen csökkenő volt, az azt követő években kisebb ingadozásokkal stagnál. A megyén belül az utas-szám változása jelentős eltéréseket mutat Nyíregyháza, Mátészalka, ill. Kisvárda térségek vonzaskörzetében. A kapacitás igénybevételnél meghatározó a tanítási időben a munkanapi utas-szám. Az utas számlálások azt mutatják, hogy a csúcsidei igénybevétel, valamint az átlagos igénybevétel között közel négyszeres a különbség. Az átlagos utazási távolság nem éri el a 16 km-t, ami azt jelzi, hogy jellemzően kistérségi földrajzi egységen belül jelentkezik utazási igény.

A tömegközlekedés vonzóbbá akkor válhat, ha az utas komfortérzete érdemben javul. Ehhez az autóbuszpark gyorsütemű megújítása szükséges. A települések közötti hálózaton 1.577 megállóból 33% rendelkezik fedett váróval, továbbá a megállóhelyek 18%-a öblös kialakítású.

4.1.6. Kompok, révek

A megyében két helyen üzemel 1-1 db, 10 tonna teherbírású pontonhíd, mellette az alternatív szállítási lehetőséget biztosító 20 tonna teherbírású komppal. Az önkormányzatok üzemeltetésében 6 folyami komp van, továbbá Komlódtótfalu és Csenger között révcsonak üzemel.

Az időszakos folyami átkeléseket fentiekén túlmenően Borsod-Abaúj-Zemplén megyéhez tartozó települések által üzemeltetett két tiszai kompátkelőhely is segíti.

4.2. Vasúti hálózat

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei vasútvonalakat a menetrendben is megtalálható számozással, az úgynevezett „menetrendi mező” számmal jelölik. A 2005 decemberében kihirdetett új vasúti törvény¹ újra kategorizálta a vasútvonalakat. Jelenleg a megyét az országos törzshálózati vasúti pályák közül 8 érinti:

I. A transz-európai áruszállítási hálózat részeként működő vasúti pályák:

1. Budapest – Szolnok – Debrecen – Nyíregyháza – Záhony – országhatár (100)
2. Mezőzombor – Nyíregyháza (100c)
3. Záhony normál nyomtávú hálózat
4. Záhony széles nyomtávú hálózat
5. Eperjeske - országhatár

II. Egyéb országos törzshálózati vasúti pályák:

1. Apafa – Mátészalka (110)
2. Nyíregyháza – Nyírbátor (113)
3. Mátészalka – Tiborszállás – Ágerdömajor-országhatár (115)

¹ 2005. évi CLXXXIII. Törvény a vasúti közlekedésről

Fentiekén kívül 9 országos vasúti mellékvonal halad át a megyén:

1. Tiszalök – Tocóvölgy (109)
2. Mátészalka – Záhony (111)
3. Nagykálló – Nyíradony (112)
4. Mátészalka – Zajta (113)
5. Mátészalka – Csenger (114)
6. Nyíregyháza – Vásárosnamény (116)
7. Görögszállás – Ohat-Pusztakócs (117)
8. Nyíregyháza – Balsai Tisza-part (118)
9. Herminatanya – Dombrád (119)

A megye 647,7 km hosszú vasútvonal hálózatából 128,5 km (19,8 %) a villamosított vonalak hossza, mely elmarad az országos átlagtól (29,3 %). Az automata biztosító berendezéssel ellátott vonalak hosszának a teljes hálózathoz viszonyított részaránya (19,8 %) szintén alatta van az országos átlagnak (30,9 %), míg vonalsűrűség vonatkozásában a kialakult helyzet jobb, mint az országos átlag.

A vasúthálózat műszaki állapotát az elavultság és a korszerűtlenség jellemzi, mely a menetsebesség és a vonalterhelés kényyszerű csökkentését vonja maga után. Jelentősen elhasználódtak a pályák, állandósultak a sebességkorlátozások és problémát jelent az elavult járműpark is.

Csak tovább rontja a vasút állapotáról alkotott képet a közlekedés biztonságát rontó, korszerűtlen közúti-vasúti keresztezések nagy száma. A vasúti szállítások volumene a korábbi évek harmadára esett vissza.

A megyében három vasúti határátkelőhely van: Záhonynál, Eperjeskénél, valamint Tiborszálláson. Az eperjeskei határátkelőhelyen csak áruforgalom, a tiborszállásin pedig csak személyforgalom lehetséges.

4.3. Vízi közlekedés

A Felső-Tisza-vidéki Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság kezelésében lévő Tisza folyó Tokaj-Vásárosnamény közötti szakasza nemzetközi hajóút.

A 17/2002.(III.7.) KöViM rendelet a Tisza Tuzsér alatti szakaszát III., a Tuzsér-Vásárosnamény közötti szakaszát pedig I. osztályú nemzetközi hajóúttá minősítette. A hajózható szakaszokra elkészített vízi közlekedés rendjének szabályozási tervét a Közlekedési Főfelügyelet Hajózási és Tengerészeti osztálya jóváhagyta. A Vásárosnamény – Komoró-szakasz (685-612 fkm között): EGB I. kategóriájú vízi út, mely kis kanyarulati sugarak, szűkületek, sekély gázlók miatt csak időszakosan hajózható.

A Tisza Tokaj-Vásárosnamény közötti szakaszán zömmel a vízügyi szolgálat hajói közlekednek, többnyire a folyószabályozási munkákhoz szükséges építőanyagot szállítva. Kiepipített, minősített (nemzetközi) kikötő a térségben nem található. Nagy igény mutatkozik a Tisza felső szakaszán való közlekedésre a külföldi (angol, holland) kirándulóhajók által is. A hajózási lehetőségeket jelentősen befolyásolja a tiszalöki duzzasztómű.

4.4. Légi közlekedés

A Nyíregyházi Repülőtér mintegy 160 ha-on fekszik. Két pályája használható, 1000 m x 20 m szilárd burkolatú pálya a kiszolgáló guruló utakkal és 1000 m x 30 m széles füves pálya.

A repülőtér kezelője a Nyíregyháza Megyei Jogú Város tulajdonában lévő Sóstó-Gyógyfürdők Rt., üzemeltetője szerződés alapján 1999. február 01. óta a Tréner Kft.

A repülőtéren a repüléshez kapcsolódó vállalkozások működnek, repülőgép-vezetők részére gyakorlati oktatás, légi taxi, légi reklám, szűnyogirtási, légi sport tevékenység, továbbá közforgalmú használat folyik. Az elmúlt évek fejlesztései nyomán az aszfalt burkolatú pálya számítógépes fénytechnikai rendszert kapott. A repülőtér jelenleg ideiglenes határnyitási joggal rendelkezik. A végleges határnyitás egyik előfeltételeként megépült az új utasforgalmi épület.

A repülőtéren 2005-ben nemzetközi forgalomban 41 gép közlekedett 102 utassal, míg a belföldi forgalomban 8.007 db, összesen 17.132 fő utast szállítva .

Az OTR a repülőteret kereskedelmi (nemzetközi) repülőtérré fejleszthető kategóriába sorolta be.

5. Környezet- és természetvédelem, energiagazdálkodás

A környezet- és természetvédelem jelenlegi és jövőbeni helyzetét nagymértékben befolyásolja, hogy az utóbbi években a megyében jelentős infrastrukturális és környezetvédelmi beruházások előkészítése történt meg (szilárd hulladék gazdálkodás, ivóvíz-minőség javítás, szennyvíz-elvezetés és –tisztítás). Általános probléma ugyanakkor, hogy – Nyíregyháza és környéke kivételével – az infrastruktúra (ivóvíz, szennyvíz, belvíz) szakszerű üzemeltetése nem megoldott, a települések belterületének fizikai és környezeti állapota leromlott, a középületek állapota nem megfelelő. Negatív elemként jeleníthető meg, hogy a szomszédos országokkal történő együttműködés nem mindig zökkenőmentes.

A helyzetképet javítja, hogy komoly és növekvő a társadalmi érdeklődés a természet- és a környezetvédelem iránt, egyre több és aktívabb civil szervezet működik a területen.

5.1. Vízügy

5.1.1. Vízkészlet-gazdálkodás

Térségi sajátosság a Tisza-menti holtágak, amelyek állapota rendkívül különböző, értékük ugyanakkor nemcsak természetvédelmi, hanem mezőgazdasági, rekreációs és környezetvédelmi szempontból is felbecsülhetetlen. Gondot okoz, hogy hiányzik az ökológiai célú vízvisszatartási lehetőségek felmérése és megvalósítása.

Vízkészlet-gazdálkodási szempontból a folyók kedvező adottsággal rendelkeznek, minden folyó mentén hasznosítható szabad vízkészlet van. Felszíni vízből vízhiány csak a Nyírségben jelentkezik, melyet felszín alatti készletből, kismélységű kutakból pótolnak a vízhasználók. Az összes hasznosítható felszíni vízkészlet (külföldi vízelvonás nélkül) 191 millió m³/év. A felszíni vizeket döntően a mezőgazdaság használja elsősorban öntözési és halászati célra. Jelentős szabad felszíni vízkészletek állnak rendelkezésre a nagyobb folyók mentén, valamint a Felső-szabolcsi térségben.

Az ivó-, ipari és mezőgazdasági célú vízkivételek felszín alatti vízből történnek. A legjelentősebb vízhasználatot a lakossági vízművek jelentik, egyéb fogyasztók a terület gazdasági, infrastrukturális elmaradottsága miatt kisebb nagyságrenddel szerepelnek.

5.1.2. Árvízvédelem

A megye környezetbiztonságában elsősorban az árvízvédelem jelenti a legjelentősebb kockázati tényezőt. A megye árvízi veszélyeztetettsége mind országos, mind nemzetközi összehasonlításban kiemelkedően magas, például 1998 és 2001 között minden évben rendkívüli árvízhelyzet alakult ki a Tisza mentén. Az árvízvédelmi fővédvonalak hossza a megyében 541,2 km, mely 33%-ának kiépítettsége nem felel meg a mértékadó árvízszinteket figyelembe vevő előírásoknak.

A fenyegető helyzet megoldásában, a problémák hatásának csökkentésében az elkövetkező években várhatóan igen fontos szerepet fog játszani a Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése.

5.1.3. Belvízvédelem, vízrendezés

A megye környezetbiztonságában az árvízvédelem mellett a második legjelentősebb kockázati tényezőt a belvízveszély jelenti.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a belvízrendszerek összterülete 5.759 km², melynek 40%-a mélyártér, vagyis a korábban árvízjárta terület. A hét belvízrendszeréből kettő önálló és öt osztott vízgyűjtőjű, ehhez jön még három Hajdú-Bihar felé gravitáló öblözet és egy, a Tiszába átemelővel kapcsolódó öblözet, továbbá egy felső fekvésű román területre gravitáló öblözet.

Hosszabb időszak átlagában a belvízrendszerek területének 3,36%-át borítja belvíz, az átlagos elöntés nagysága évente 16.200 ha. A kiemelkedően belvizes évek statisztikai adatait vizsgálva az állapítható meg, hogy nedvesebb években a belvízrendszerek területének 30-40%-át is elöntheti a belvíz, ami viszont igen nagy hányad, igazolva, hogy a belvíz szempontjából legveszélyesebb öt rendszerből három a megyében van; ezek problémája a domborzati viszonyok alapján nem oldható meg teljes körűen gravitációs úton.

A belvízelvezetést 7.048 km hosszú csatornahálózat biztosítja, melynek közel 35%-a önkormányzati, 41%-a vízgazdálkodási társulás, 9%-a az FVM Megyei Hivatala és 15%-a a Vízügyi Igazgatóság kezelésében van.

5.1.4. Folyószabályozás

A megye területébe 329,5 km hosszú folyószakasz tartozik, melyből 250 km a Tisza, 49,5 km a Szamos és 30,0 km a Túr folyó hossza. A folyószakaszok közül szabályozott 172,2 km (52,3%), szabályozatlan 63,4 km (19,2%), 93,9 km (28,5%) pedig nem igényel szabályozást.

5.2. Környezetvédelem

5.2.1. Levegőtisztaság-védelem

A megye alacsonyabb iparosodottsága miatt a levegő szennyezettsége elmarad az országostól, csak a megyeszékhely közvetlen környezetében található szennyezettebb területek. Elmondható, hogy a megye területének levegőminőségi állapotát elsősorban a közlekedés okozta kibocsátások határozzák meg, melynek következtében a felszínközeli ózonkoncentrációk növekednek. Az utóbbi évekre jellemző, hogy a tüzeléstechnikai eredetű légszennyező anyagok kibocsátása az energiahordozókban bekövetkezett váltás miatt csökkent. Az ipari eredetű légszennyezés az alacsonyabb szintű iparosodottság miatt összességében nem okoz problémát. A működő, légszennyezést okozó technológiákra jellemző, hogy a kedvezőtlen kibocsátási értékeket elsősorban a technológiák korszerűtlensége okozta.

5.2.2. Zaj- és rezgésvédelem

Az elmúlt években a zajkibocsátás, illetve zajterhelés nem növekedett a megyében. A zaj- és rezgésvédelmi problémák döntő része a közlekedésből adódott.

A Felső-Tisza-vidéki Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség mérései alapján minden mért közlekedési létesítmény esetében határérték feletti a zajterhelés. Így tehát attól függetlenül, hogy nem érdemi az évek függvényében a zajkibocsátás, illetve zajterhelés növekedése, szükséges a zajterhelés mértékének csökkentése. Zajcsökkentési megoldásként egyrészt a burkolatminőség javítása, másrészt az elkerülő utak építése jöhet számításba.

Az üzemi létesítményi zajkibocsátási vizsgálatok alapján elmondható, hogy az elmúlt években a mért üzemek 15-20%-ánál volt valamilyen szintű határérték túllépés. A megye üzemi létesítményeire általánosságban elmondható, hogy komoly erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy környezeti zajkibocsátás szempontjából megfeleljenek az előírásoknak.

5.2.3. A víz védelme

5.2.3.1. Vízhőminőség

A megye felszíni vízfolyásai az országhatáron túlról erednek, ami meghatározó tényező vízminőségünkben. A Tisza folyó vízminősége a tiszabecsi szelvényben jó (II. osztályú), Vásárosnamény alatt tűrhető (III. osztályú) kategóriába sorolható. A határon túlról eredő mellékfolyók – a Szamos, a Kraszna, a Túr – vízminősége széles sávban ingadozik, ennek oka a folyó országhatáron túli szakaszain elhelyezkedő koncentrált ipari, bányászati és kommunális szennyező források. A kisebb vízhozamú vízfolyásokban, illetve a részben, vagy teljesen mesterségesen kialakított csatornáknál a legkedvezőtlenebb a víz minősége. (áthelyezni környezetvédelembe)

5.2.3.2. Közműves vízellátás és szennyvízelvezetés

A megye minden települése ellátott közműves ivóvízhálózattal. Közüzemi hálózatba kisszámú külterületi lakott rész, tanyás településrész nincs még bekapcsolva.

A településeket 114 db vízkezelő mű látja el ivóvízzel, ugyanennyi vízbázisból. Vízellátás céljára kizárólag a felszín közeli vagy a mélyebb rétegekből származó vízkészleteket használják föl. A megyében a vízbeszerzési lehetőségek mennyiségi oldalról – kisebb térségek kivételével – mindenütt jók, esetenként nagyon jók. Vízellátás céljára a megyében 369 db mélyfúrású kút létesült.

A 114 db vízmű közül 94 esetében a vízkezelés megoldott, 20 esetben a kitermelt nyersvíz jut el a fogyasztóhoz. Az üzemelő vízbázisok jelentős része (67 db) sérülékeny földtani környezetben van. Feladatot jelent a közeljövőben a szolgáltatott ivóvíz minőségének javítása. A megye ivóvízellátásával kapcsolatban komoly problémák is megemlíthetők:

- A megye jelentős részén kiemelkedő problémát jelent az ivóvíz rétegeredetű arzén, ammónia, nitrít, vas, mangán tartalma.
- Az elavult állapotban lévő ivóvízvezeték-hálózatok rontják a szolgáltatott ivóvíz minőségét.
- Egyes kistérségekben, településeken igen alacsony a közüzemi ivóvízhálózatba bekapcsolt lakások aránya.

Jelenleg a megye 229 települése közül 104 van ellátva – részben vagy teljes egészében – közműves szennyvízhálózattal. Folyamatban van 5 településen a hálózat bővítése, 1 településen a hálózatépítés és 4 településen tisztítótelep bővítés-építés. A csatornázott települések jellemzően agglomerációkat (kistérségeket) alkotva hoztak létre szennyvízrendszereket. Ennek eredményeképpen a 104 településen keletkező és ott összegyűjtött szennyvizek 46 szennyvíztelepen kerülnek megtisztításra. A szennyvíztelepről kikerülő tisztított szennyvizek befogadói jellemzően felszíni vízfolyások; kevés bővizű befogadó található a területünkön, így zömében a tisztított szennyvíz időszakos vízborítású befogadóba kerül. Öt nyárfás elhelyező szennyvíztelep esetében pedig a befogadó közvetlenül a talaj.

A megye szennyvízelhelyezésével kapcsolatban az alábbi jelentősebb nehézségek említhetők meg:

- Sok településen a kiépített szennyvízcsatorna-hálózatra a lakásokat nem kötik rá a magas csatornadíjak miatt, így a talaj és felszín alatti vizek szennyezése tovább folytatódik.
- A megye egyes térségeiben a szennyvíztelepek túlterheltek, ezért e keletkező szennyvíz elhelyezése nem megoldott
- A csatornázatlan kistérségeken a települési folyékony hulladék ártalmatlanítási lehetősége nem adott.

5.2.4. Hulladékgazdálkodás

A Felső-Tisza-vidéki Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség működési területén 2004. évről 1.174 db telephely készített éves hulladék bejelentést. A felügyelőség területén ebben az évben 306.495 tonna hulladék keletkezett, többsége (62%9 szilárd, több mint harmada (35%) folyékony halmazállapotban, míg az iszapszerű hulladék (közel 4%) 11 ezer tonnát tett ki.

A veszélyes hulladék mennyisége meghaladta a 28 ezer tonnát; mivel a megyében veszélyes hulladéklerakó létesítmény nem található, a keletkező veszélyes hulladékok nagy része kikerül a felügyelőség illetékességi területéről a veszélyes hulladékkezelőkhöz.

A nem veszélyes hulladékok egy része hasznosításra kerül, a másik része és a keletkező települési szilárd hulladékok kezelése lerakással történik.

A felügyelőség működési területén 2004-ben a hulladéklerakók üzemeltetői bejelentése alapján 160.000 tonna települési szilárd hulladék került ártalmatlanításra. A szelektív hulladék gyűjtés Nyíregyházán a 144 db gyűjtőszigeten történik, valamint a város több részén a zöld hulladék szelektív gyűjtését végzik. A begyűjtött hulladékot a Városüzemeltetési Kht. által üzemeltetett komposztáló telepen komposztálják.

5.3. Természetvédelem

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye hazánk egyik természeti értékekben gazdag vidéke. Ez egyrészt a sajátos földrajzi helyzetnek (a Kárpátok közelsége, a folyóvizek gazdagsága), a magas erdősültségnek (18,8 %) másrészt az ipar átlagosnál kisebb részarányának, valamint a gyenge talajadottságokból fakadó viszonylag extenzív mezőgazdasági gyakorlatnak köszönhető.

Jelenleg a megyében egy tájvédelmi körzet és 11 természetvédelmi terület található. Folyamatban van a Szatmár-Beregi Tájvédelmi Körzet jelentős bővítése és előkészítés alatt áll a batorligeti védett területek növelése is. A Természet védelméről szóló törvény kijelölte megyénkben az ún. ex. lege védett lápok és szikes tavakat is.

Az állami tulajdonban és természetvédelmi vagyonkezelésben (HNPI) levő területek kiterjedése nem éri el a 3 ezer hektárt.

A különféle típusú védett területek természetvédelmi hatósága a FETIKÖTEVIFE (Nyíregyháza). A természetvédelmi (szakmai) kezelést a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság (a 3 megyés szervezet központja Debrecen) Szabolcs-Szatmár-Beregi Természetvédelmi Tájégsége (Fehérgyarmat) végzi, melynek szakmai felkészültsége, természetvédelmi elkötelezettsége megfelelő, sajnos létszámuk (8 fő) nem elégséges minden feladat ellátásához.

A megye nem rendelkezik megfelelő természetvédelmi központtal, infrastruktúrával. Szervezett rendszerben csupán Bátorligeten működik egy kiállítás, illetve a látás bemutatására szolgáló vezetett túraútvonal. Természetvédelmi oktatóközpont és tudományos kutatóhely a megyében nem működik.

5.4. Energiagazdálkodás

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye energiagazdálkodásával kapcsolatban általánosságban elmondható, hogy a szolgáltatói oldal erős, az itt működő energiaszolgáltató vállalatok jelentős tőkével és szakértelemmel rendelkeznek, szemben az önkormányzatokkal, ahol az energetikai szakember-hiány a jellemző (annak ellenére, hogy a szakértők szerint számos jó energetikai szakember dolgozik a megyében). Önkormányzati szinten probléma az is, hogy sok helyen hiányoznak a rendezési tervek (regionális, megyei, egyes települési), a terület-felhasználások nem szabályozottak.

Gondot jelent, hogy a strukturális változások szemléleti feltételei nem adóttak – a jelenlegi széttagolt intézményrendszer alkalmatlan komplex vizsgálatok elvégzésére. A felhasználók informáltsága nem megfelelő a korszerű energetikai eszközökről, ill. módokról, nincs a témáról hiteles tájékoztató.

Bár a korszerűbb szemléletmód terjedése megfigyelhető, s egyre több szakmai és civil szervezet folytat energiahatékonysági tanácsadást, továbbra is gyakoriak az energiafogyasztás növekedését eredményező megoldások, pl. az épületszigetelések mellett/helyett az épület-klimatizálás terjedése.

5.4.1. Fosszilis energiahordozók

Energetikai szempontból a megye geopolitikai elhelyezkedése kedvező, mivel az EU energiaforrásainak jelentős része keletről érkezik.

A megyei összetételt tekintve szembeűnő, hogy a megye **földgáz** felhasználása jelentősen növekedett, viszont a szilárd energiahordozók és a kőolajszármazékok felhasználása visszaesett. A földgáz használata nemcsak a felhasználás mennyiségi értelmében nőtt (a teljes energiahordozók közel 52%-a földgázfelhasználás), hanem az összes energiahordozót tekintve is jelentős arányra tett szert, míg a szilárd energiahordozók jelentősen visszaszorultak. Ennek valószínűsíthetően az az oka, hogy a fűtési célú energiatermelés a földgáz felhasználásával történik. A megyei felhasználást tekintve az import egyedüli forrása Ukrajna. A vezetékes gázszolgáltatást ma egy szolgáltató cég, a TIGÁZ Rt. látja el a megyében.

A megyében kiépített teljes gázhálózat hossza 2001-ben 5079,7 km volt, amely azóta nem növekedett jelentősen, tekintve, hogy mind a 229 település rendelkezik gázellátással. A megyében 600 km nagyközépnomású és 3500 km középnomású földgázelosztó hálózat található, melynek 80%-a új, korszerű KPVC alapanyagú. 23 db átadóállomás található 435 em³/h névleges kapacitással.

1997 és 2002 között az **elektromos áram** felhasználása egy százalékponttal nőtt (15%-ról 16%-ra) az energiahordozók arányán belül, abszolút értékben azonban 4200 TJ-ról 3950 TJ-ra csökkent. A háztartási fogyasztás az árváltozások hatására csökkent. Az összes fogyasztásból a lakossági fogyasztás 36%-ról 48%-ra nőtt. Az összes fogyasztás csökkenését az ipar és mezőgazdasági termelés kiesése okozta.

Az elektromos áram 75%-a hazai, 25%-a import forrásból származik. Az elektromos áram szolgáltatást ma egy szolgáltató cég, az E.ON Tiszántúli Áramszolgáltató Zrt. látja el a megyében. A kiefeszűltségű hálózat legjelentősebb fejlesztésére a '80-as években került sor. Ma már a kiefeszűltségű hálózat hossza megközelíti a 4.200 km-t, így a megye a 0,4 kV-os és 20 kV-os hálózatokkal jól ellátott, a transzformátor állomások száma megfelelő.

A közvilágítási hálózatnál megfigyelhető, hogy a '80-as évek tehető a hálózat jelentős kiépűlése. A megye közvilágítási hálózata jól kiépűtett.

A megyei szénfelhasználási adatokat jelenleg nem rögzíti senki; az elemzésnél csak a korábbi adatokra és a jelenlegi országos trendekre támaszkodhatunk. A szén felhasználásának az aránya és az összes mennyisége is jelentősen visszaesett a '80-as évek közepétől. Az akkori 35%-os részesedéséből mára már csak 3-5% maradt. Ennek egyértelműen a földgáz térnyerése volt az oka. Mivel a megyében nincs számottevő szénvagyron, ezért a jelenlegi mennyiség is máshonnan származik.

A megyében **kőolaj** felhasználás zömében közlekedés céljára történik. A háztartási tüzelőolaj (HTO) árának megemelkedése után csak elvétve maradt olyan lakás, intézmény vagy ipari üzem, ahol olajjal fűtenek. Mára a teljes energiafelhasználás 20-22%-át teszik ki a kőolajszármazékok.

A közlekedés valós energiafelhasználását semmilyen kormányzati szervezet nem elemzi megyei szinten. Hétköznapi tapasztalat, hogy a közlekedés összes energiafelhasználása nő.

A megyében a földgáz bevezetésének következtében visszaszorult a **tartályos és palackos gáz** felhasználása. Az aktuális fogyasztási adatok ezen a területen nem állnak rendelkezésre, mivel számos társaság foglalkozik (a megyében jelenleg a Prímagáz, a Shell Gáz, a Totál Gáz, a Thermofarm és a MOL) a PB gáz értékesítésével. Így csak a korábbi évek tendenciáira és a személyes interjúkra támaszkodva lehet ezen a területen értékelést elvégezni.

A PB gázfelhasználás tendenciája az energiahordozói szerkezeten belül a felhasználás aránya 3,4 %-ról 2,5 %-ra, abszolút értékben 960 TJ-ról 630 TJ-ra csökkent. Ez a csökkenés a szolgáltató vállalatok megfigyelései szerint megállni látszik.

5.4.2. Megújuló energiaforrások

Az Európa Unió előírásai szerint Magyarországon 2010-ig a jelenlegi 3,6%-ról 12%-ra kell növelni a hazai energiafelhasználáson belül a megújuló energiaforrások arányát; a megújulókból termelt villamos energia részarányát a jelenlegi 0,8%-ról 3,6%-ra kell növelni.

A jelenlegi energiahordozó-szerkezetben még mindig elenyésző szerepet játszik megyénkben a megújuló energiaforrások részesedése. Azonban az energetikai árszabályzóknak és a technológiai tudásnak köszönhetően egyre nő ezen energiahordozók felhasználása. A korábbi évekre zömmel a tűzifa felhasználás, valamint a Tiszalöki Vízerőmű, mint megújuló energiaforrást felhasználók voltak a jellemzőek. Mára egyre több napkollektor jelenik meg. Kiemelkedő a megyei biomassza felhasználás növekedése is, pl. a Mátészalkai fűtőműben egy 5 MW teljesítményű faapríték tüzelőberendezés szolgáltatja a hőenergia egy részét, Nyírbátorban pedig Európa egyik legnagyobb biogáz üzeme jött létre. Jelentős eredmény továbbá a nyíregyházi szemételep depóniagáz termelése, valamint a szennyvíztelep biogáz termelése is. A megyei biodízel program nem hozott eddig jelentős eredményt, aminek oka a biodízel előállításának magas árában keresendő.

A megye viszonylag jó adottságokkal rendelkezik a megújuló energiaforrások felhasználása területén. A megújuló energiaforrások kutatásában jelentős eredményeket értek el többek között a Nyíregyházi Főiskola oktatói, valamint a megyében élő vállalkozások. Lassan javul ezen energiaforrások műszaki háttere is. Egyre több vállalkozás szakosodik a megújuló energiaforrásokat hasznosító berendezések telepítésére. Jelenleg több mint 15 ilyen vállalkozás működik a megyében és számuk folyamatosan emelkedik. Az állami és nemzetközi támogatások köre is egyre bővül.

Az alternatív energiahordozók használatára való átállás ugyanakkor nagyon drága, megtérülési ideje hosszú (támogatási rendszer nélkül nem működik).

5.4.2.1. Napenergia

A megye területén 1950-2000 óra napfénytartalommal lehet évente számolni és a terület 75%-a a 2000 órás izogörbe területére esik. A lehetséges napsütéses órákat a valós napsütéses órákkal összevetve azt látjuk, hogy területünkön ez 46,6% értékű.

A szoláris energia megyei alkalmazása a fotovillamos modulok mellett belátható időn belül elsősorban a síkkollektorok vonatkozásában terjedhet el, ill. valósulhat meg. A síkkollektorok a használati melegvíz előállításában és részben kiegészítő fűtésben játszhatnak szerepet.

5.4.2.2. Szél energia

A nem éppen optimális hazai adottságok ellenére volna lehetőség a megye területén ennek az energiának a hasznosítására is. A megyei hasznosítható szélóra (2763) és a szélteljesítmények alapján megállapítható, hogy kisteljesítményű helyi energiát szolgáltató szélgépek alkalmazása célszerű és gazdaságos lenne, kevesebbe kerülne szélenergiával időszakosan áramot fejleszteni, vizet szivattyúzni, mint üzemanyaggal ellátni egy benzinmotoros áramfejlesztő egységet.

5.4.2.3. Biomassza

A megyei biomassza felhasználás talán a legjobban kutatott területek közé tartozik. Energetikai célból az egyik legjelentősebb biomassza felhasználásnak még ma is a közvetlen tüzelés tekinthető. Azonban a technikai fejlődés következtében számos más alkalmazási lehetőség kínálkozik.

A biomassza felhasználás terén Sz.-Sz.-B. megye jelentős potenciállal rendelkezik, a mezőgazdasági területek nagy aránya jelentős energiatermelési potenciált rejt magában (jellemző ugyanakkor, hogy a bioenergia-termelés alapanyagai jelenleg döntően nem a megyében kerülnek felhasználásra). Ha a fenti alkalmazási területeket a felhasználási lehetőségek tekintetében vesszük figyelembe, akkor az élet számos területén lehet nagyon jó alternatíva a biomassza felhasználása (fűtés, hűtés, terményszárítás, elektromos energia előállítás, üvegházak működtetése stb.). Természetesen a biomassza felhasználás tervezéséhez figyelembe kell venni az egyéb természeti és gazdasági tényezőket is.

5.4.2.4. Geotermikus energia

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye földrajzi felépítése és vízföldtani adottságai alapján geotermikus energia feltárással különösen kedvezőnek mondható a megyén belül a Tiszavasvári-Nagyhalász-Kisvárdai-Fehérgyarmat-Nagyecsed-Nagykálló által bezárt terület.

A hévízkutak kb. 70%-ának a vize ásványvíznek minősül, ezek nagy része gyógyhatású – különböző szervi és gyulladáscsökkentő megbetegedések ellen eredményesen használhatók fel (mozgásszervi, reumatikus, nőgyógyászati megbetegedések). A kisvárdai hévíz is gyógyvíz, egyaránt felhasználható fürdővízként és ivókúrára is; jelentős jódtartalma miatt jódiányban szenvedő betegek kezelésére lehet alkalmazni.

A megyében a kútállomány magasabb és a kitermelhető hőenergia is jóval nagyobb, mint a felhasználás mértéke. A kutak vízhozamának jelenleg 2/3 részét, mintegy 55-60%-át hasznosítják. Egyes területeken a rétegyomás csökkenés mértéke már a kritikus határhoz közelít, ami szigorú és összehangolt vízgazdálkodást követel.